د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې
او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

ټولنیز لوستونه

پنځم ټولګی

Ketabton.com

د چاپ کال: ۱۳۸۹ هـ . ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

TM TM TM TM TM TM TM TM

درسي کتابونه د پوهنې په وزارت پورې اړه لري.
په بازار کې يې اخيستنه او خرڅونه په کلکه منع
ده. له سرغړونکو سره يې قانوني چلن کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې
او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

ټولنیز لوستونه

پنځم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۸۹هـ. ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب د تالیف، څېړنې او تدقیق کمیټې

لیکوالان:

- الحاج سر مؤلف نجیب الله " امین افغان" د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی
- د سرمؤلف مرستیال عبدالغیاث غوري د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو غړی.
- د سر مؤلف مرستیاله شکیلا "حبیب رحیمي" د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو غړې.
- مؤلف شیر محمد رونقي د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو غړی.
- د مؤلف مرستیاله فایقه کوهستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو غړی.

د څېړنې او تدقیق کمېټې:

پوهنې وزارت:

- د مولف مرستیال محمد حسین احمد زی د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی.
- د مؤلف مرستیال سید حبیب الله ولیزاده د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی.
- د سرمؤلف مرستیال میر عبید الله فاضل د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی.
- الحاج عبدالاحد غزنیوال د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی.
- معاون مؤلف محمد انور د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی.
- معاون مؤلف رحمن عنایت د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی.
- د سر مؤلف مرستیال محمد افضل (ژباړونکی).
- سیف الرحمن آشنا د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د پښتو دیپارتمنت ادیتور.
- سید انور "میچنخیل" (رسام).

د محتویاتو، دینی، فرهنگي او سیاسي برخو د څېړنې او کره کتنې کمېټې:

- دوکتور محمد یوسف نیازي د پوهنې وزارت سلاکار.
- محمد آصف ننګ د پوهنې وزارت د خپرونو او اطلاعاتو رئیس.

د څېړنې او تدقیق د څارنې کمیټه:

- دکتور عبدالغفور غزنوي د پوهنې وزارت د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین، دکمېټې رئیس

_ محمد صدیق پتمن د پوهنې وزارت تدریسي مرستیال. غړی.

_ د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر ګلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف رئیس. غړی.

کمپوز او ډیزاین: عنایت الله "غفاري" او حمید الله "غفاري"

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستـــان دی　　دا عزت د هـــر افغان دی
کور د سولې کور د تورې　　هر بچي یې قهرمـــان دی
دا وطن د ټولو کـور دی　　د بلوڅـــو د ازبکـــو
د پښتـــون او هزاره وو　　د ترکمنـــو د تاجکـــو
ورسره عرب، گوجـر دي　　پامیــریان، نورستانیـــان
براهوي دي، قزلباش دي　　هم ایمـــاق، هم پشـه یان
دا هیـــواد به تل ځلیږي　　لکـــه لمـر پر شنه آسمان
په سینــه کې د آسیـا به　　لکـــه زړه وي جـاویدان
نوم د حق مودی رهبـــر　　وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

ګرانو استادانو، ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کیږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښایي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځیدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې بریاوې ور په برخه کړي.

زه پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران استادان او ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې ستره دنده او دروند مسؤولیت لري.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپیڅلي دین له بنسټونو، د وطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تالیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې ددې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو موسسو، او نورو ملګرو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

گڼه	عنوان	مخ
۱	فهرست	هـ- و
	۱-تولنه	
۲	لومړی لوست: ټولنه څه ته وايي؟	۱-۲
۳	دويم لوست: انسان د يو ټولنيز موجود په توګه	۳-۴
۴	دريم لوست: د انساني ټولنې په پر مختګ کې د ټولنيزو اړيکو ارزښت	۵-٦
	۲- ټولنيز خدمتونه	
۵	څلورم لوست: ښوونه او روزنه	۷-۸
٦	پنځم لوست: عامه روغتيا	۹-۱۰
۷	شپږم لوست: پوليس	۱۱-۱۲
۸	اووم لوست: اوبه او بريښنا	۱۳-۱۵
۹	اتم لوست: مخابرات	۱٦-۱۷
۱۰	نهم لوست: ډله ييزې رسنۍ	۱۸-۱۹
۱۱	لسم لوست: ښاروالی	۲۰-۲۱
۱۲	يوولسم لوست: زموږ په هېواد کې لېږد رالېږد (ترانسپورت) او لارې.	۲۲-۲۴
	۳- اقتصادي فعاليتونه	
۱۳	دولسم لوست: کرنه	۲۵-۲۷
۱۴	ديارلسم لوست: غلې	۲۸-۳۰
۱۵	څوارلسم لوست: ميوې	۳۱-۳۳
۱٦	پنځلسم لوست: سابه	۳۴-۳۵
۱۷	شپاړسم لوست: څاروي	۳٦-۳۷
۱۸	اوولسم لوست: ميږي او پسونه	۳۸-۴۰
۱۹	اتلسم لوست: غواګانې او غوايان	۴۱-۴۲
۲۰	نولسم لوست: آسپې او آسونه	۴۳-۴۴
۲۱	شلم لوست: اوښې او اوښان	۴۵-۴٦
۲۲	يوويشتم لوست: لاسي صنايع	۴۷-۴۸
۲۳	دوه ويشتم لوست: غالۍ اوبدل	۴۹-۵۰
۲۴	درويشتم لوست: چمياري	۵۱-۵۳
۲۵	څلرويشتم لوست: خامک ګنډل	۵۳-۵۴
۲٦	پنځه ويشتم لوست: زموږ په هېواد کې د اوبدلو فابريکې	۵۵-۵٦
۲۷	شپږويشتم لوست: زموږ په هېواد کې د بريښنا د توليد فابريکې	۵۷-۵۹
۲۸	اووه ويشتم لوست: د سيمنټ جوړولو فابريکې	٦۰-٦۱
۲۹	اته ويشتم لوست: فلزي صنايع	٦۲-٦۳
۳۰	نه ويشتم لوست: زموږ په هېواد کې ترکاڼي او حجاري (ډبرې توږل)	٦۴-٦۵
۳۱	ديرشم لوست: په افغانستان کې سوداګري	٦٦-٦۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۲ یو دیرشم لوست: کورنۍ سوداګري ---------------------------- ۶۸-۶۹

۳۳ دوه دیرشم لوست: بهرنۍ سوداګري ---------------------------- ۷۰-۷۱

۳۴ درې دیرشم لوست: د افغانستان صادرات او واردات ---------------------- ۷۲-۷۴

۴- د استوګنې چاپېریال او طبیعي منابع (سرچینې)

۳۵ څلوردیرشم لوست: د افغانستان اقلیم ---------------------------- ۷۵-۷۶

۳۶ پنځه دیرشم لوست: د افغانستان کانونه ---------------------------- ۷۷-۷۸

۳۷ شپږدیرشم لوست: د افغانستان ځنګلونه ---------------------------- ۷۹-۸۰

۵- سوله او بشري حقونه

۳۸ اوه دیرشم لوست: سوله او ژوند ---------------------------- ۸۱-۸۲

۳۹ اته دیرشم لوست: سوله څه ډول ټینګولای شو ---------------------------- ۸۳-۸۴

۴۰ نهه دیرشم لوست: بشري حقونه ---------------------------- ۸۵-۸۶

۴۱ څلویښتم لوست: یو انسان کوم حقونه لري ---------------------------- ۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی لوست

۱- ټولنه

ټولنه څه ته وايي؟

موخې :

- زده کوونکي دې د ټولنې له مفهوم سره بلد شي.
- زده کوونکي دې د ټولنيزو چـارو پـه ارزښـت وپوهيږي.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره بلد شئ.

پيروي	په چاپسي تلل، متابعت کول
ملت	ديو هېواد خلک چې له يو هويت څخه وي او ديوه دولت تابع وي
ټولنه	يوشمير خلک چې ګډ ژوند کوي.
ټولنيز	هغه کار چې په ټولو پورې اړه ولري.

- ټولنه څه ډول منځته راځي؟

په هر ځای کې چې يو شمېر خلک يو د بل تر څنګ ژوند کوي، د يو او بل په مرسته يوه موخه ترسره کوي، دې ډول يو ځای کېدو او ګډ ژوند ته ټولنه ويل کېږي. انسان له خپل پيدايښت څخه را په دېخوا په ټولنيزه توګه ژوند کړی دی. مور، پلار او اولادونه ډېره کوچنۍ بشري ټولنه ده چې په يو کور کې ژوند کوي. ټولنه له همدغه ځای څخه پيل کېږي.

ښوونځي د يوې کورنۍ په پرتله يوه لويه ټولنه ده چې د هلکانو او نجونو د ښوونې او روزنې لپاره جوړ شوي دي.

هغه ښځې، نارينه، کوچنيان، زلميان او مشران چې په يو کلي او يا ښار کې اوسېږي، يوه کليوالي او يا ښاري ټولنه جوړوي. هغه خلک چې په يو هېواد کې اوسېږي له يو بيرغ، حکومت او قانون څخه پيروي کوي، يوه لويه هېوادنۍ ټولنه را منځته کوي چې د ملت په نامه ياديږي.

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي. د لاندې مطلبونو په هکله دې پخپلو منځونو کې بحث وکړي. ورپسې دې د هرې ډلې استازی د خپلې اړوندې ډلې نظر نورو ټولګيوالو ته واوروي.

ټولنه:

ټولنيز:

بيلګه ييزې پوښتنې:

د سمو جملو په وړاندې د (√) نښه او د ناسمو جملو په وړاندې د (×) نښه وليکئ.

– آيا په جومات کې د مسلمانانو راغونډېدو ته ټولنه ويلی شو؟ (   ).

– آيا د يو هېواد اوسېدونکو ته چې له يو قانون څخه پيروي کوي، ملت ويلی شو؟ (   )

– کورنۍ يوه کوچنۍ ټولنه ده. (   )

– ښوونځي ته کوچنۍ ټولنه نه ويل کېږي. (   )

– موږ بايد د خپل کلي په ټولنيزو چارو کې لکه د لارو جوړول، برخه واخلو. (   )

– د خپل کلي او استوګنځي پاک ساتل يو ټولنيز کار دی. (   )

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم لوست

انسان د یوه ټولنیز موجود په توګه

موخې:

زده کوونکي دې د انسان په هکله معلومات ترلاسه کړي.

زده کوونکي دې له ټولنیزو اړیکو سره مینه پیدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

حشر	د کوم کار په خاطر د خلکو راغونډول، ډله ییز کار
صفت	ځرنګوالی، هغه کلمه ده چې د یو شي او یا یو چا ځرنګوالی بیانوي
باور	عقیده
پوهان	دانایان، عالمان.

- آیا انسان یو ټولنیز موجود دی؟
- آیا انسان دوست ته اړتیا لري؟

تاسې په وړوکتوب کې دوستان او ملګري لرل چې هر وخت به سره یو ځای وئ. یو له بله سره به مو لوبې کولې، جګړې به مو کولې او بیا به پخلا کیدئ، لانجه او پخلاینه به مو کوله. که نن ورځ ستاسې هغه د لوبو ملګري او انډیوالان نشته، په ښوونځي کې مو د هغو پر ځای نور ډېر خواږه ملګري پیدا کړي دي. یوازې تاسې نه یاست چې دغسې انډیوالان لرئ، ستاسې ښوونکي هم دغسې ملګري لري.

ستاسې مور او پلار هم دغسې دوستان او ملګري لري. نو ویلی شو چې په هر ځای او د ټولنیز ژوند په هر پړاو کې دغه انساني غوره او په زړه پورې صفت او واقعیت لیدی شو.

د وګړو تر منځ یوله بل سره د اړیکو د ټینګولو هڅې هر وخت او په هر ځای کې شته. له دې کبله زیاتره پوهان په دې باندې باور لري چې انسان یو ټولنیز موجود دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کوونکي دې په ډلو وويشل شي او د لاندې مطلبونو په هکله دې پخپلو منځونو کې خبرې وکړي.
وروسته دې د هرې ډلې استازي د خپلې اړوندې ډلې نظر ټولګيوالو ته بيان کړي.

- ښه دوست:
- بد دوست:

ښېلګه ييزې پوښتنې:

- تاسې څو دوستان لرئ؟
- له خپلو دوستانو څخه څه هيله لرئ؟
- بد دوستان تاسې ته څه تاوان رسوي؟
- ښه دوستان له تاسې سره څه ډول مرسته کوي؟

له ټولګي څخه دباندې فعاليت:
د حشر په هکله يو مطلب وليکئ او په ټولګي کې يې ولولئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لوست

د انساني ټولنې په پرمختګ کې
د ټولنیزو اړیکو ارزښت

موخې:

زده کوونکي دې په ټولنیزو اړیکو باندې څه نا څه وپوهیږي.

زده کوونکي دې له ټولنیزو اړیکو سره مینه پیدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ

نصیب	برخه
اړوند	مربوطه
مسؤولیت	د یو کار یا دندې په غاړه اخیستل

– آیا کولای شو چې په یوازې توګه خپلې ټولنې اړتیاوې پوره کړو؟

هېڅوک نه شي کولای چې په یوازې توګه خپلې ټولنې اړتیاوې او نیمګړتیاوې پوره او تر سره کړي. له دې امله ټول انسانان ګډ ژوند او مرستې ته اړ دي. د بېلګې په توګه ترکاڼ نه شي کولای چې له ډوډۍ پخوونکي، سبو خرڅوونکي، پینې، حلبي جوړوونکي، ټوکر پلورونکي، چمیار، ګنډونکي او داسې نورو سره اړیکې ونه لري. ځکه هغه نه یوازې دغو شیانو ته چـــې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی يې لري، اړتيا لري، بلکې د هغوی مرستې ته هم اړ دی. په داسې حال کې چې موږ هر يو د خپلې کورنۍ د کوچنۍ ټولنې غړي يو، د خپل کلي، کوڅې، چم، ناحيې، ښار او هېواد د ټولنې غړي هم يو. موږ هر يو په دې ټولنو کې دندې او مسؤوليتونه لرو چې بايد هغه په ښه توګه سرته ورسوو، تر څو د نړۍ د پرمختللو هېوادو په شان ترقي او پرمختګ زموږ د هېواد په برخه شي.

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو ووېشل شي. د لاندې مطلبونو په هکله دې خبرې سره وکړي او بيا دې د هرې ډلې استازی د خپلې اړوندې ډلې نظر په ټولګي کې ووايي .

- په ټولنه کې زموږ مسؤوليت څه شی دی؟
- په ټولنه کې زموږ حقونه کوم دي؟

ښېګڼه ييزې پوښتنې:

- په هغه ټولنه کې چې په کې اوسېږئ، څه دنده لرئ؟
- ستاسې مور او پلارڅه دنده لري؟
- آيا ستاسې کورنۍ کولای شي چې خپلې ټولې اړتياوې پوره کړي؟
- ګنډونکي چاته اړ دي؟
- ډوډۍ پخوونکي له چا سره بايد اړيکي ولري؟
- د خپلو ګاونډيانو په هکله کوم مسؤوليت لرو؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت :

د خپلو مشرانو په مرسته د ګاونډي د حقونو په هکله يو مطلب وليکئ او سبا ته يې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ – ټولنيز خدمتونه

ښوونه او روزنه

موخې:

- زده کوونکي دې د افغانستان د ښوونې او روزنې له تاريخ سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د رسمي او عنعنوي ښوونې او روزنې تر منځ په توپيرونو وپوهيږي.

- **د رسمي پوهنې له منځته راتلونه د مخه زموږ په هېواد کې څه ډول زده کړه کيده؟**
- **د رسمي ښوونځيو په جوړيدو سره پوهنې څه ډول وده وکړه؟**

پخوا تر دې چې زموږ په هېواد کې پوهنه په رسمي ډول منځته راشي، زده کړې به په عنعنوي يا دوديز ډول په کورونو او جوماتونو کې تر سره کيدې او په دې توګه به يو شمېر کوچنيانو ليکل او لوستل زده کول.

د امير شير علي خان په وخت کې پوهنې رسمي بڼه پيدا کړه، د کابل په ښار کې دوه ښوونځي پرانيستل شول، چې يوېې ملکي او بل يې نظامي و.

له لاندې نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره بلد شئ

عنعنوي	دوديز
ويجاړ	وران ، نړيدلي
بڼه	شکل ، څيره
پياوړي	غښتلي ، تکړه ، قوي
واکمنۍ	پادشاهي او مشري ، واکداري
عصري	نوي ، تازه ، نننې ، اوسني
ګوټ ، ګوټ	ګوښه او څنډه
پيداګوژي انستيتوت	ښوونه او روزنه يا د ښوونې او روزنې په برخه کي مسلکي پوهه

له هغې وروسته د امير حبيب الله خان د واکمنۍ په وخت کې په عصري بڼه د لومړي ځل لپاره د (حبيبيې) په نامه د عصري ښوونځي بنسټ کېښودل شو. بيا د اعليحضرت امان الله خان د واکمنۍ په وخت کې پوهنې په هېواد کې ډېر زيات پر مختګ وکړ. د هېواد په ټولو ولايتونو کې د ښوونځيو په پرانيستلو سربيره يې د لومړي ځل لپاره د کابل په ښار کې د (مستورات) په نامه (ځانګړی ښځينه ښوونځی) پرانيست. وروسته د حبيب الله کلکاني د واکمنۍ په وخت کې دغه ښوونځي وتړل شول. خو د اعليحضرت محمد نادرخان د واکمنۍ په دوره کې دغه ښوونځي بيرته پرانيستل شول. د اعليحضرت محمد ظاهر شاه د واکمنۍ په زمانه کې لومړني او منځني ښوونځي، عمومي او مسلکي ليسې، دارالعلومونه، د ښوونکو د روزنې عالي موسسې او پوهنتونونه د هېواد په ګوټ ګوټ کې جوړ او رواج شول.

د وخت په تېريدو او په هېواد کې د بدلونونو په راتلو سره د پوهنې سيستم تر بل هرڅه زيات ويجاړ او د دغو بدلونونو تر اغېز لاندې راغی.

د مجاهدينو د واکمنۍ په منځته راتلو سره يو شمېر غير فعال ښوونځي بيرته فعال شول.

په هېواد کې د لنډ مهاله او انتقالي دولتونو په برياليتوب سره د پوهنې سيستم بيرته را ژوندی او د پياوړتيا په لور روان شو او له نړيوالو معيارونو سره سم نوی تعليمي نصاب منځته راغی.

په ټول هېواد کې ښوونځي، پوهنتونونه، د ښوونکو د روزنې عالي موسسې، د پيداګوژۍ انستيتوتونه، مسلکي ښوونځي او ديني مدرسې فعالې او څه نا څه د (۵ ميليونو) هغو کوچنيانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته په کې د زده کړې زمینه برابره شوه، چې عمر يې په ښوونځیو کې د شمولیت لپاره برابر وو. په لومړنیو ښوونځیو کې په مختلط (ګډه) ډول او په منځنۍ او ثانوي دورو کې په غیر مختلط ډول د زده کړې موقع برابره شوه او تر منځنۍ دورې پورې زده کړه جبري اعلام شوه.

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي. هره ډله دې د لاندې موضوع ګانو په هکله دوه دقیقې خبرې وکړي او بیا دې د هغوی استازي دغه خبرې په ټولګي کې بیان کړي.

- دودیزه ښوونه او روزنه
- رسمي ښوونه او روزنه

بیلګه ییزې پوښتنې:

- په افغانستان کې د ښوونې او روزنې تاریخچه بیان کړئ.
- د ښوونې او روزنې کومه بڼه ډېره اغیزمنه ده؟

له ټولګي څخه دباندې فعالیت :

د خپلو مشرانو په مرسته ووایاست چې ستاسې په نظر کوم ډول ښوونه او روزنه ښه ده؟ همدارنګه د دایرو دننه جملې یوه له بلې سره پرتله او بیایې یو تر بله سره ونښلوئ .

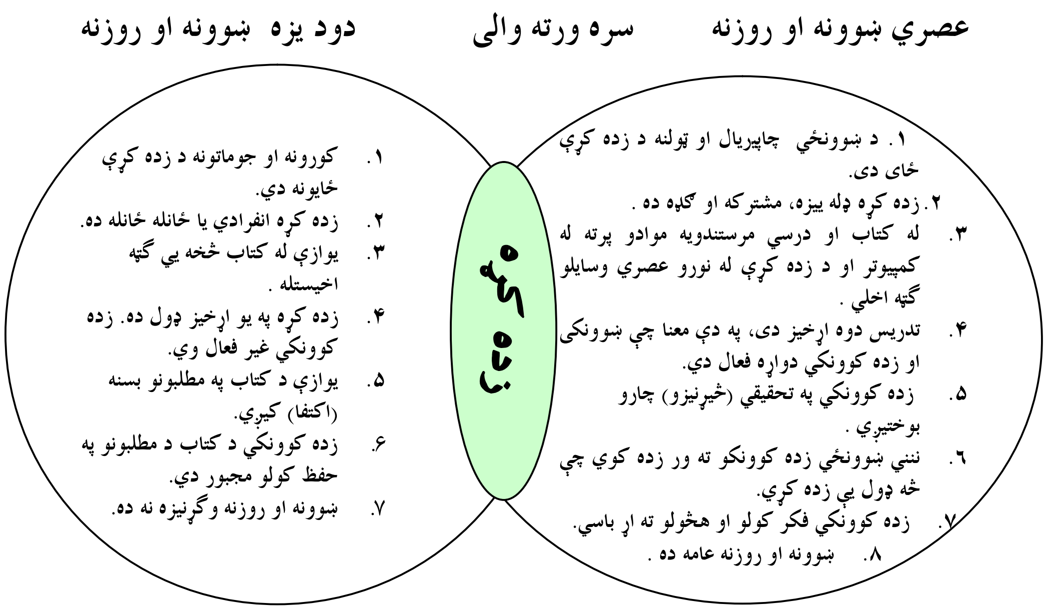

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم لوست

عامه روغتیا

موخې:

- زده کوونکي دې د روغتیا له مفهوم سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې له ناروغیو څخه د مخنیوي په خاطر پاکوالي په پام کې ونیسي.
- زده کوونکي دې خپلې روغتیا او سلامتیا د ساتلو سره مینه پیدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

مفهوم	معنا
تشکیل	یوه شي ته شکل ورکول، جوړښت
وقایه	د یوه شي په واسطه د کوم شي ساتل او مخه نیول
معالجه	د ناروغ علاج کول
خځلې	نا پاکی، جارو شوی نا پاکی
چاپیریال	محیط
غونډېدل	ټولول، یوځای کول
بېلګه	مثال، نمونه

- د ناروغیو د مخنیوي په خاطر باید څه وکړو؟
- کومو شیانو ته پاملرنه وکړو چې ناروغ نه شو؟

د خلکو د روغتیا او سلامتیا د ساتلو په خاطر په دولتي تشکیلاتو کې د روغتیا وزارت موجود دی. دغه وزارت د هېواد د ټولو خلکو د درملنې مسؤولیت په غاړه لري. د روغتیا د وزارت دندې په دوو برخو ویشل کېږي:

د وقایې او یا د ناروغیو د مخنیوي برخه او د ناروغیو د درملنې برخه. د روغتیا وزارت د کوچنیانو د ناروغیو لکه پولیو (ګوزن)، کوی (چیچک)، شری، تیتانوس او داسي نورو پر ضد واکسین ورکوي چې د وژونکو او خطرناکو ناروغیو په وړاندې وقایه شي.

وقایه د درملنې په پرتله آسانه او ارزانه ده.د روغتیا وزارت او د هېواد ټول خلک دنده لري چې د خپل چاپیریال او استوګنځي لکه کور، کلي، کوڅې او ښار پاک ساتلوته پاملرنه وکړي. په ناولي او ککړ چاپیریال کې مچان، غوماشې او میکروبونه وده کوي او د دوی، ډول ناروغیو د لېږدېدلو سبب ګرځي. په دې خاطر موږ ټول باید خپل کالي، ځان، کوڅه، ښوونځي، کور او استوګنځي پاک وساتو او خځلې سره راغونډې او په خپل ټاکلي ځای کې واچوو تر څو په ډول، ډول ناروغیو اخته نه شو. د روغتیا د وزارت بله دنده دا ده، چې د هېواد په ټولو ولایتونو، ښارونو او ولسوالیو کې روغتونونه او کلینیکونه جوړ کړي، چې ددغو ځایونو په ناروغیو باندې د اخته خلکو درملنه وکړي.

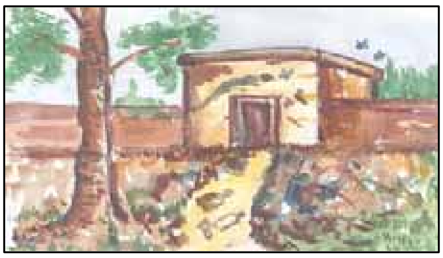

ناولی چاپیریال

پاک چاپیریال

SS(P)0507

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي، هره ډله دې په لاندې موضوعګانو باندې خبرې وکړي او بیا دې د هغوی استازي د دوی نظر د ټولګي والو په وړاندې ووايي:

- دځپل ځان د روغتیا او سلامتیا په هکله باید څه وکړو؟
- د ناروغیو د مخنیوي لپاره څه کارکولای شو؟
- داستوګنځي پاک ساتل د انسان د روغتیا لپاره څه ګټه لري؟

بیلګه ییزې (نمونه یې) پوښتنې:

۱. څه ډول کولای شو د ناروغیو په وړاندې ځانونه وقایه کړو؟
۲. واکسین د څه لپاره دي؟ ماشومان ولې واکسینوي؟
۳. دځپل کور، کلي، کوڅې او ښار په پاک ساتلو کې مور او تاسې یعنې د هېواد ټول اوسیدونکي څه مسؤولیت لرو؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:
د ځپلو مشرانو په مرسته د شرې او کوې په هکله معلومات تر لاسه کړئ او سبا یې په ټولګي کې ځپلو ټولګیوالو ته ووایاست.

---

(۱) کوی (چیچک) هغه ناروغي ده چې په ټول عمر کې یې سړی یو وار تېروي. هغه څوک چې په دې ناروغۍ اخته شي په مخ او پوټکي باندې یې دانې راخیژي. کله چې دغه دانې وچې شي او ناروغ له دې ناروغۍ څخه جوړ شي په وجود باندې یې د دغې ناروغۍ ټپونه پاتې کیږي. له نیکه مرغه چې اوس د دغې ناروغۍ واکسین پیدا شوی دی، چې که چېرې کوچنیانو ته ولګول شي، نو په دې ناروغۍ نه اخته کیږي.
(۲) شری: دا هغه ناروغۍ ده چې د سړي په پوټکي باندې سور رنګه وړې دانې راخیژي. دغــه ناروغي هم سړی په ژوندانه کې یو وار نیسي. واکسین یې د ناروغۍ سختوالی او خطر کموي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم لوست

پولیس

موخې:
– زده کوونکي د پولیس او د هغه له دندو سره آشنا کول.
– زده کوونکي له ترافیکي قوانینو سره بلدول.
– زده کوونکي دې د ترافیکي قوانینو رعایت وکړي.

– د پولیسو دندې او مسؤولیتونه څه شی دي؟
– د ترافیکو پولیس څه دنده لري؟

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

پولیس	د امنیت ساتونکي
څارل	یو شي ته کتل، تعقیبول
ادامه	پایښت، دوام
امنیت	امن او آرامي
تطبیق	د یو شي په عمل کې پلي کول
نظم	ترتیب

پولیس په ټول هېواد کې د امن د ساتلو دنده په غاړه لري. هر څوک چې لـــه ټـــولنیزو اخلاقو سره په مخالفو عملونو لکه: غلا، بډې اخیستلو، اختلاس، قاچاقو او داسې نورو باندې لاس پورې کړي او د دولت قوانین تر پښولاندې کړي، پولیس یې څاري او نیسي یـــې. لـــه لومړنیو څېړنو وروسته یې څارنوالۍ او محکمې ته استوي. همدارنګه پولیس دنده لري چې په ټول هېواد کې امنیت ټینګ او د دولت قوانین پلي کړي چې خلک وکړای شي په آرامه فضا کې خپل ورځني ژوندانه ته دوام ورکړي.

که څه هم پولیس زیاتې دندې لري خو په لنډ ډول یې یو څه د بېلګې په توګه دلته راوړوو.

۱– د دولتي دوایرو ساتل
۲– د عامه موسساتو ساتل
۳– د بهرنیو موسسو او سفارتونو ساتل
۴– د لارو د امنیت ساتل
۵– د دولت د قوانینو پلي کول، څارنه او له هغو څخه د سر غړوونکو تعقیب

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه د ترافیکو پولیس په واټونو او لویو لارو کې د ترافیکي مقرراتو د تنظیم او پلي کیدو دنده په غاړه لري، چې ټول لېږدونکي وسایط او خلک د تلو راتلو او له واټونـو څخـه د تېریدو په وخت کې له ستونزو سره مخامخ نه شي.

زموږ په ګران هېواد افغانستان کې نقلیه وسایط د واټونو او لارو په بنې لاس تګ راتګ کوي. په زیاتره څلور لاروکې د ترافیکو یو یا څو تنه پولیس د ترافیکو د پېښو د مخنیوي په خاطر نقلیه وسایطو ته لازمه لارښوونه کوي. په ځینو څلور لاروکې ترافیکي څراغونـه درول شوي دي. د سره څراغ په لګیدو نقلیه (لېږدونکي) وسایط درېږي. د ژېړو څراغونو په لګیدو سره موټر د حرکت لپاره تیاری نیسي او د شنو څراغونو په روښانه کیدو سره حرکت کوي. د نړۍ په پر مختللو هېوادونو کې ترافیکي څراغونه د کمپیوټر په واسطه اداره کېږي.

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د لاندې موضوعګانو په هکله له خپلو ملګرو سره مشوره وکړي. بیا دې هره ډله د لاندې موضوعګانو په هکله معلومات وړاندې کړي:

- **لومړۍ ډله:** پولیس څه دنده لري؟
- **دویمه ډله:** پولیس څه ډول خلک تعقیبوي، نیسي یې او بیا یې څارنوالي او محکمې ته استوي.
- **دریمه ډله:** د ترافیکو د پولیس دنده څه شی ده؟

بیلګه ییزې پوښتنې:

۱- خلک د پولیسو په وړاندې څه مکلفیت لري؟

۲- له څلور لارو څخه څه وخت او څنګه تېر شو؟

۳- د چا خوښېږي چې په راتلونکي کې پولیس شي؟ او ولې؟

۴- د ترافیکو د پولیس دنده ولې سخته او مشکله ده؟

۵- پولیس یعنې څه؟

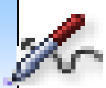

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

که چېرې تاسې پولیس شوئ څه کارونه سرته رسوئ؟ په دې هکله یو مطلب جوړ کړئ او په ټولګي کې یې ووایاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم لوست

اوبه او برېښنا

موخې :

- زده کوونکي دې د اوبو او برېښنا په ارزښت او ګټو باندې پوه شي.
- زده کوونکي دې د برېښنا پر خطرونو باندې پوه شي او له هغوی څخه دې ځانونه وژغوري.

– تاسې په کورکې برېښنا لرئ؟ که لرئ يې له هغې څخه څه ډول ګټه اخلئ؟

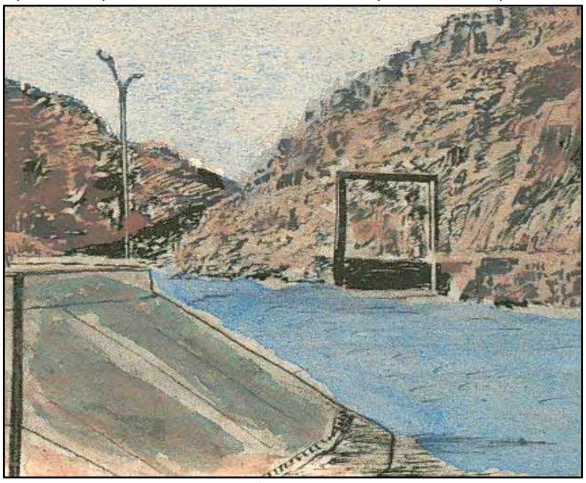

د بر ښنا د بند عکس

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

ژغورل	ساتل
انرژي	خواک، قوت، طاقت
توګه	ډول
پکيو	پکې
کېبل	د برېښنا مزی

اوبه د ژوندانه لپاره يوه مهمه او حياتي ماده ده او د يوې سيمې د زرغونېدو او ښکلا سبب ګرځي. له نيکه مرغه زموږ ګران هېواد يو غرنی هېواد دی چې سيندونه ور څخه سر چينه اخلي. هغه اوبه چې له لوړو او غرنيو سيمو څخه هوارو ځمکو ته را بهېږي يوه داسې قوه او انرژي ترې نه تر لاسه کېږي چې خلکو له پخوا زمانو څخه تر ننه پورې ترې ډول، ډول ګټې اخيستې دي. د بېلګې په توګه خلک سر بېره پر کرنې د ژرندې، پايکو او آبي پکيو په فعالولو کې هم ترې کار اخلي. همدارنګه د برېښنا د بندونو تر څنګ د برېښنا د توليدونکو توربينونو په لګېدو سره برېښنا لاس ته راوړي او له هغې څخه د کورونو په روښانولو، د ماشـــينونو د فعالولو او داسې نورو چاروکې کار اخلي. تر اوسه پورې زموږ په هېواد کې د سيندونو لـــه پاسه يو زيات شمېر بندونه جوړ شوي دي چې د يادولو وړ يې د نغلو، کجکي، ســـروبي او درونټې بندونه دي. هغه برېښنا چې د برېښنا په بندونو کې توليدېږي د هوايي لينونو او کېبلونو په واسطه ښارونو او فابريکو ته لېږدول شوې ده.

د برېښنا له انرژۍ څخه ډېرې ګټې اخيستل کېږي چې د هغو له جملې څخه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

– کورونه د برېښنا د انرژۍ په واسطه روښانه کېږي.

– راديو او تلويزيون د برېښنا د انرژۍ په واسطه کار کوي.

– کمپيوتر د برېښنا د انرژۍ په واسطه فعاليږي.

– يو شمېر خلک د برېښنايي منقلونو په واسطه خواړه پخوي.

– برېښنايي پکي، آبگرمي، برقي اوتو او ځيني نورشيان د برېښنا په انرژۍ کار کوي.

پر حرارتي او آبي برېښنا سر بيره د نړۍ په پر مختللو هېوادونو کې له اتومي انرژۍ او د لمر له انرژۍ څخه هم برېښنا لاس ته راوړي.

امريکايي ستر پوه (اډيسن) برېښنا اختراع کړه چې موږ تر اوسه پورې له هغې څخه گټه اخلو. هغوی له دې لارې څخه بشريت ته ستر خدمت تر سره کړی دی.

د برېښنا خطرونه او د دغو خطرونو مخنيوی:

– د برېښنا لين دوه مزي لري. يويې مثبت او بل يې منفي دی. که چېرې د برېښنا لينونه لوڅ وي، په دې صورت کې دواړه مزي يو له بله سره نښلي، شارټي (ټکر) رامنځته کېږي او د کورونو د سوځېدو او د اور د لگيدو او خپرېدو لامل کېږي. له دې کبله بايد کوښښ وشي چې د برېښنا لينونه زاړه او لوڅ نه وي.

که چېرې د انسان لاس د برېښنا په لوڅ مزي ولگېږي برېښنا يې نيسي او وژني يې. بايد هغه چاته چې برېښنا نيولی وي لاس ورنه وړو. په دې صورت کې بايد کوښښ وشي چې د برېښنا بهير بند شي.

په لمدو او نمجنو ځايونوکې د برېښنا زاړه لينونه شارټي کوي او د ځاني تلفاتو او زيانونو سبب گرځي. د برېښنا له زړو او شارټ شوو وسايلو او سامانونو څخه بايد کار وانه‌خيستل شي ځکه چې د ځاني او مالي تلفاتو سبب گرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعګانو څخه د یوې په هکله بحث وکړي. وروسته دې دهغوی استازي په دې هکله د خپل ګروپ نظر ووايي.
- لومړۍ ډله: د اوبو له قوې څخه څه ګټه تر لاسه کولی شو؟
- دويمه ډله: له برېښنا څخه څه ګټه اخيستل کېږي؟
- درېمه ډله: د برېښنا له خطرونو څخه ځانونه څه ډول وساتو؟
- څلورمه ډله: په پرمختللو هېوادونو کې د برېښنا توليد په څه ډول دی؟

بيلګه ييزې پوښتنې:

١- له اوبو څخه څه ګټه اخيستی شو؟
٢- خلک څه ډول له سيندونو څخه برېښنا تر لاسه کولای شي؟
٣- برېښنا څه ګټه لري؟ په دې اړه معلومات وړاندې کړئ.
٤- د برېښنا له خطرونو څخه څه ډول ځانونه وژغورو؟

له ټولګي څخه د باندې فعاليت:

د خپلو مشرانو په مرسته د برېښنا د بې ځايه لګښت د مخنيوي په اړه يو مطلب وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

مخابرات

موخې:

- زده کوونکي د مخابراتو د کلمې پر مفهوم او معنا پوهول.
- زده کوونکي دې له مخابراتي وسايلو څخه ګټه واخيستلای شي

– څرنګه کولای شو د هېواد دننه او بهر له خپلو دوستانو سره تماس ونيسو؟

– د تېليفون او موبايل تېليفون په هکله څه پوهېږئ؟

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره اشنا شئ.

مخابرات	خبر اخيستل او خبرلېږل
ايميل	هغه ليکنه چې دبرېښنا د الکترونونو په واسطه لېږل کېږي، برېښناليک
تماس	تړاو، ارتباط
موبايل	ګرځنده
انټرنيټ	د نړيوالې شبکې نوم دی چې د نړۍ ټول کمپيوټرونه سره نښلوي
کمپيوټر	د معلوماتو هغه پر مختللی ماشين دی چې د بشر بې شمېره اړتياوو ته ځواب وايي

مخابرات د انسانانو تر منځ د اړيکو نيولو وسيله ده. پخوا چې تېليفون، مخابرې، سړکونه، موټرونه، الوتکې او نور نقليه (لېږدوونکي) وسايط موجود نه وو، خلک به له يو ځای څخه بل ځای ته پلي تلل. د ليک، خبر او يا احوال او کوم جنس وړلو به زيات وخت نيوه. له نيکه مرغه نن ورځ د مخابراتي نورو وسايلو لکه: تيلفون، تيلګراف، فکس، موبايل او برېښناليک په واسطه په ډېر لږ وخت يعنې په څو ثانيو کې حال احوال رسيږي او همدارنګه د نقليه وسايطو لکه د موټرو، اورګاډو او الوتکو په منځته راتلو سره هم د مخابراتو آسانتياوې ګړندۍ شوې دي.

مخابرات په واقعيت کې د يوې ټولنې د اعصابو حيثيت لري، ځکه د هغوی په واسطه کولای شو چې په ډېر لږ وخت کې د نړۍ له پېښو څخه خبر شو.

زمــوږ په هېواد کـــې له ډېرو پخوا وختونو راهيسې له تېليفون څخه ګټه اخيستل شوې ده. نن په نړۍ کې د مخابراتو له ډېرو پر مختللو وسايلو لکه: فکس، کمپيوټر او انټرنټ څخه کار اخيستل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فکس ماشین د مهمو او ضروري اسنادو په لیږلو کې ډېرې آسانتیاوې رامنځته کړې دي.
کمپیوټر یو نوی او مدرن ماشین دی چې کولای شي د بشر ډېرې اړتیاوې پوره کړي.
کمپیوټر هر ډول معلومات پخپله حافظه کې ساتي او د ضرورت په وخت کې له هغې څخه کار اخیستل کیږي.

انټرنټ په حقیقت کې د یوې نړیوالې شبکې نوم دی چې د نړۍ کمپیوټرونه او شبکې یوه له بلې سره نښلوي. انټرنټ په کم وخت کې خبرونه، عکسونه او لیکلي معلومات په لږ لګښت سره له یوه ځای څخه بل ځای ته لېږدوي.

په دې وروستیو کې زموږ په هېواد کې د موبایل ټیلیفونونو، فکس، کمپیوټر او څه ناڅه له انټرنټ څخه کار اخیستل کېږي.

زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعګانو څخه د یوې په هکله خبرې وکړي او بیادې د هغوی استازي د خپل اړوند ګروپ (ډلې) نظر خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

- خلکو به په پخوا زمانوکې څه ډول خپل خبرونه او احوال له یوه ځای څخه بل ځای ته لېږدول؟
- د نن ورځې او د تیرو وختونو د لیکونو او شیانو د وړلو او راوړلو چارې یوه له بلې سره پرتله کړئ.
- نن ورځ زموږ په هېواد او نړۍ کې څو ډوله ټیلیفونونه موجود دي؟

ښیلګه ییزې پوښتنې:

۱- د نوو لویو لارو موجودیت د مخابراتو په برخه کې څه رول لري؟
۲- د مخابراتي وسایلو د ډولونو نومونه واخلئ او ووایئ چې خلک نن له کومو مخابراتي وسایلو څخه کار اخلي.
۳- له انټرنټ څخه څه کار اخیستل کېږي؟
۴- کمپیوټر د څه لپاره کارول کېږي؟

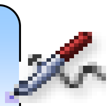

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:
نوو او مدرنو مخابراتي وسایلو څه ډول آسانتیاوې رامنځته کړې دي؟ په دې هکله یومطلب برابر او سبا ته یې په ټولګي کې ووایاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

ډله ییزې رسنۍ

موخې:

- زده کوونکي دې له ډله ییزو خپرونو سره آشنا شي
- زده کوونکي دې له ډله ییزو خپرونو څخه ښه ګټه واخیستی شي

هغه ډله ییزې خپرونې (رسنۍ) چې پېژنئ، نومونه یې واخلئ؟

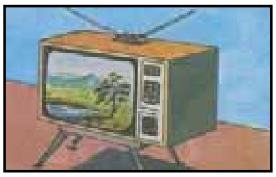

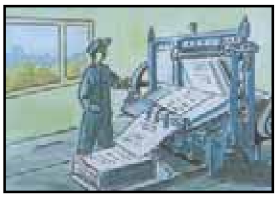

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

اختراع	دیو نوي شي جوړول چې د مخه ترې هغه بل چا نه وي جوړ کړی
کابو	نژدې، تقریباً، لږ تر لږه
اطلاعات	خبرونه، معلومات او خپرونې، رسنۍ

ډله ییزې خپرونې او رسنۍ د ولسونو د فکرونو د روښانولو لپاره زیات ارزښت لري. دغه خپرونې ډېر ډولونه لري، لکه:کتاب، ورځپاڼه، مجله، راډیو، تلویزیون، کمپیوټر، انټرنټ او داسې نور.

راډیو د تلګراف له پرمختګ څخه وروسته منځته راغله. راډیو د لومړي ځل لپاره یــو ایټالوي پوه (مارکوني) په ۱۲۷۳ لمریز کال کې اختراع کړه. له راډیو څخه زموږ په هېواد کې د امیر امان الله خان د پادشاهۍ په وخت کې کار واخیستل شو. وروسته بیا د اعلیحضرت محمدظاهر خان د واکمنۍ په وخت کې د رادیویي خپرونو لومړنۍ دستګاه په هېواد کې پــه فعالیت پیل وکړ. خلک د راډیو له لارې کولای شي چې په کم وخت کې له نړیوالو پېــښو څخه خبر شي.

له نن څخه کابو دوه اویا (۷۲) کاله دمخه په ۱۹۳۶ م کال کې د لومړي ځل لپاره د تلویزیون اساسي او عمومي ننداره د انګلستان هېواد په مرکز د لندن په ښار کې وښودل شوه. زموږ په هېواد کې د تلویزیون لومړنۍ آزمایښتي خپرونې د ۱۳۵٦ هــ ش کال د کب د میاشتې په (۲۵) نېټه پیل شوې او په رسمي توګه په کال ۱۳۵۷ هــ ش د تلویزیون نشرات پیل شول. په تلویزیون کې کولای شو چې د علمي، خبري، تفریحي، ښووونیزو او داسې نورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اطلاعاتو او خپرونو ننداره وکړو. هر وخت باید کوښښ وشي چې له تلویزیون څخه ښه او په زړه پورې ګټه واخیستل شي. د هغو فلمونو له نندارې څخه ډډه وکړو، چې د ټولنیزو اخلاقو پر ضد او زموږ د اسلامي او افغاني کلتورمخالف وي.

په اوسني وخت کې د نړۍ په زیاتره هېوادونو کې له انټرنټ څخه ګټه اخلي. انترنټ ډېره نوې او غوره اطلاعاتي او معلوماتي وسیله ده. انترنټ له نن څخه تقریباً پنځه دېرش کاله دمخه د کمپیوټرونو د نښلولو په نتیجه کې منځته راغی. اي میل (برښنالیک) د معلوماتو او احوال د لېږد رالېږد ښه لاره ده.

انترنټ په حقیقت کې دهغې نړیوالې شبکې نوم دی چې نړیوالې کمپیوټري شبکې یوه له بلې سره نښلوي. انترنټ په ډېر لږ وخت کې خبرونه، عکسونه، لیکلي معلومـــات او نـــور پروګرامونه په ډېر کم لګښت له یوه ځای څخه بل ځای ته لېږدوي. د نړۍ د پــر مختللـــو هېوادونو خلک له انترنټ څخه زیاته ګټه اخلي. زموږ په ګران هېواد افغانستان کې هم ددغه نوي تخنیک بنسټ ایښودل شوی او ګټه اخیستل ورڅخه پیل شوي دي.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعګانو څخه د یوې په هکله فکر وکړي او د ټولګي استازي دې موضوع د ټولګیوالو په وړاندې بیان کړي.

- له رادیو څخه څه ګټه اخیستی شو؟
- له تلویزیون څخه څه ګټه تر لاسه کولای شو؟
- له انترنټ څخه څه ګټه اخیستی شو؟
- ورځپاڼې او مجلې څه اهمیت او ارزښت لري؟

بیلګه ییزې پوښتنې:

۱- د ډله ییزو خپرونو د وسایلو نومونه واخلئ!

۲- راډیو د لومړي ځل لپاره چا جوړه کړه؟ زموږ په هېواد کې له راډیو څخه له کـــوم وخت څخه را په دې خوا کار اخیستل کېږي؟

۳- د افغانستان تلویزیون څومره لرغونوالی لري او د هغه کوم پروګرام زیات ښــوونیز اړخ لري؟

۴- انټرنټ پیژنئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د ډله ییزو خپرونو د وسایلو له جملې څخه د یوې نوم واخلئ. د هغو د ګټو او کارولو په هکله یو مطلب ولیکئ او ټولګي ته یې واوروئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم لوست

ښاروالي

موخې:

- زده کوونکي دې د ښاروالۍ او د هغې له دندو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د خپل ځان او د ښار پاکۍ او صفايۍ ته پام وکړي.
- زده کوونکي دې د خپل ښار له سمسورتيا سره مينه پيدا کړي.

- ښاروالي څه دنده لري؟
- مونږ د خپل ښار د پاکۍ، صفايۍ او سمسورتيا په اړوند څه مسؤوليت لرو؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

سمسورتيا	ښېرازي او سرسبزي
واټ	جاده
ټکس	محصول
کرښه	ليکه، خط، سطر

په ټولو لويو او وړو ښارونو کې د ښاروالۍ په نامه يوه اداره وي. ښاروالي بېلا بېلې دندې لري چې تر ټولو د پام وړ يې دا دي:

- د ښار د واټونو، سرکونو جوړول او پخول
- د مارکيټونو د فعاليت څارل
- په ښار کې د نيالگيو کېنول او سمسورتيا
- د ښار د کوڅو او سرکونو پاکول
- د کورجوړولو په پروژو کې ښاريانو ته د کورونو لپاره د ځمکې وېشل
- له ښاريانو څخه د کورونو، دوکانونو او صفايۍ د محصول اخيستل

په کوچنيو ښارونو کې په ښار پورې اړوندې چارې ټولې د ښاروالۍ د ادارې له خوا تر سره کېږي. په لويو ښارونو کې د سيمې د پراختيا له امله ښارونه په ناحيو بانــدې ويــشل شوي دي. په هره ناحيه کې د ښاروالۍ استازي د هغې ناحيې په سر کې ځاى لري او خپلــې اړوندې چارې د ښاروالۍ تر مرکزي ادارې او لارښوونې لاندې ترسره کوي.

مونږ ټول دنده لرو چې د خپلو کورونو ناپاکي او خځلي يا چټلي په هغه ټاکلو ځــايونو (کثافات دانۍ) کې واچوو چې د ښاروالۍ له خوا جوړ يا ځاى پرځاى شوي دي، تر څــو د ښاروالۍ کارکوونکي له ستونزو سره مخامخ نشي. همدارنگه په پارکونو کې د گرځېدو پــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت کې باید د چمنونو کبلې تر پښو لاندې نه کړو. د ګلانو او ونو ښاخونه مات نه کړو او د خپل ښار په ښکلا او سمسورتیا کې پوره ونډه واخلو.

د نړۍ په نورو ښارونو کې ښاروالي د شپې له خوا او یا هم سهار وختي له لمر ختو څخه وړاندې ناپاکي او خځلې له ښار څخه د باندې لرې سیمو ته وړي. د ښارونو خلک یې هم د خپلو ښارونو له پاکۍ او ښکلا سره ډېره مینه لري، د ګوګړو یو خلی هم څوک بې ځایه په لارو او کوڅو کې نه غورځوي، بلکې هر څوک یو کوچنی شی چې د نیم سوي سیګرټ په اندازه هم وي، په کثافت دانۍ کې اچوي.

- زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعګانو څخه د یوې په باره کې له خپلې ډلې سره مشوره وکړي او بیا دې د هرې ډلې استازي خپله موضوع د ټولګي په وړاندې بیان کړي.
- ښاروالي څه دندې لري؟
- په لویو او کوچنیو ښارونوکې د ښاروالۍ دندې یو له بله څه توپیرونه لري؟
- موږ د خپل هېواد د پاکۍ، صفایۍ او سمسورتیا په اړوند څه مسؤولیت لرو؟

بیلګه ییزې پوښتنې:

۱- د ښاروالۍ غوره او د پام وړ دندې کومې دي؟

۲- په لویو ښارونو کې د ښاروالۍ اړوندې چارې ولې د ناحیو له خوا تر سره کېږي؟

۳- ښاري کثافت دانۍ دکوم مقصد لپاره دي؟

۴- تاسې چې ښه او پوه زده کوونکي یاست، د خپلو کورونو خځلې چېرته اچوئ؟

له ټولګي څخه دباندې کار او فعالیت :

د ښاروالۍ د دندو او د هغو په وړاندې زموږ او ستاسې د مسؤولیت په هکله یو څو کرښې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوولسم لوست

زمونږ په هېواد کې لېږد رالېږد (ترانسپورټ) او لارې

موخې:

- زده کوونکي دې له لېږد، رالېږد او د هغه له وسایطو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د هېواد د لویو لارو په باره کې معلومات ترلاسه کړي.
- زده کوونکي دې د تېر وخت او اوسني زمانې د لېږد، رالېږد وسایط یا وسایل و پېژندلای شي.

مخکې له دې چې د لېږد، رالېږد اوسني وسایط جوړ شي، خلکو له یو ځای څخه بل ځای ته څه ډول تګ راتګ کاوه؟

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

جوخت	یووخت، یو ځای
رېږې	کراچۍ
بېړۍ	کښتۍ

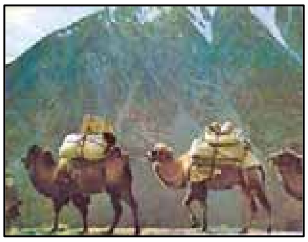

په پخوا وختونو کې د لېږد، رالېږد وسایط د نن ورځې د وسایطو په شان نه وو. خلکو به له یو ځای څخه بل ځای ته د خپلو مالونو د وړلو راوړلو لپاره له څارویو لکه: خرو، آسانو، اوښانو، او کچرو څخه کار اخیسته.

په پخوا زمانوکې د نړۍ یو هېواد هم سرکونه نه درلودل. تګ راتګ او د مالونو وړل راوړل به له پخوانیو کږو وږو لارو څخه د څارویو د کاروانونو په مرسته تر سره کېدل.

په ۱۲۸۲ هـ ش کال کې د لومړي ځل لپاره افغانستان ته موټر راوړل شو چې له هغه موټر څخه یوازې امیر حبیب الله خان (د هغه وخت پاچا) ګټه اخیستله.

په هېواد کې د موټرونو له پیدا کېدو سره سم د سړک جوړونې کار هم پیل شو. د هېواد زیاتره ولایتونه د سړکونو په وسیله سره ونښلول شول. کرار کرار یوزیات شمېر موټرونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېواد ته راوړل شول. نن زموږ په هېواد کې ځمکنۍ او هوايي ډول ډول وسيلې شته لکـــه: رېړۍ، گاډۍ، بايسکلونه، موټرسايکلونه، لارۍ، بسونه، گړندي موټرونه، چورلکې او الوتکې چې له هر يوه څخه يې په خپل ځای کې کار اخيستل کېږي.

ترانسپورټ يا لېږد، رالېږد په يو هېواد کې د وينو شريانونو حيثيت لري. څومره چې يـــو هېواد ښه سړکونه او د لېږد، رالېږد وسايط ولري په همغه اندازه به د هغه هېواد اقتصاد هــــم پياوړی وي او خلک به يې زياتې گټې لاس ته راوړي.

زده کوونکي دې په څو ډلو وويشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعگانو څخه د يوې په هکله مشوره او خبرې وکړي او د ډلې استازي دې موضوع د ټولگي په وړاندې بيان کړي:

- د لېږد رالېږد پخواني وسايط او لارې
- د لېږد رالېږد اوسنۍ لارې او وسايط
- زموږ په ژوندانه کې د ترانسپورت ارزښت او اهميت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلګه يېزې پوښتنې:

۱- لومړنی موټر څه وخت افغانستان ته راوړل شو؟

۲- په پخوا وختو نو کې د لېږد رالېږد لپاره ولې خلکو له څارويو څخه کار اخيسته؟

۳- زموږ په هېواد کې له کوم وخت څخه راپه دې خوا د سړک جوړونې کار پيل شو؟

۴- د عصري ترانسپورت د وسايلو ګټورتوب څه شی دی؟

۵- له عراده جاتو (ګاډی، موټرو) څخه کار اخسيتنې د هېواد د ترانسپورت په برخه کې څه بدلون منځ ته راوړ؟

له ټولګي څخه دباندې کار او فعاليت :

۱- زده کوونکي دې د هغو سيمو نومونه واخلي چې تر اوسه پورې سړک نه لري او سړک ته زياته اړتيا لري.

۲- د ۷۳ يم مخ د نقشې له مخې د هېواد د لويو لارو نقشه وکاږئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسم لوست

۳- اقتصادي فعالیتونه

کرنه

موخې :

- زده کوونکې دې له کرنې سره آشنا شي
- زده کوونکي دې د کرنې په چاروکې ونډه واخلي
- زده کوونکي دې د کرنې او د هغې د حاصل له لوړیدو سره مینه پیدا کړي

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

توکي	مواد ، شیان
اوربښت	وربدل، باران
پرتله	مقایسه

- د کرنیزو ځمکو له درلودلو سره سره ولې خوراکي توکي له نورو هېوادونو څخه راوړو؟
- څرنگه کولای شو کرنیز حاصلات لکه غلې، مېوې او داسې نور، زیات کړو؟

افغانستان یو کرنیز هېواد دی. ډېر خلک یې له پخوا زمانو را هیسې د کرنې په چارو بوخت دي. د هېواد د مساحت کابو $\frac{۱}{۵}$ برخه کرنیزو ځمکو نیولې ده. خو د کیمیاوي سرو او نباتي آفاتو د درمل د نه استعمال له کبله یې غله، مېوه او گټه مخ په کمیدو ده. نه یوازې دا چې د نړۍ د نورو هېوادو په پرتله، بلکې په ځانگړې توگه د گاونډیو هېوادونو په پرتله یې حاصل ډېر کم دی. له همدې امله هر کال یوه زیاته اندازه غنم، وریجې او داسې نور خوراکي توکي له بهرنیو هېوادو څخه هېواد ته راوړل کېږي.

زموږ په هېواد کې د کرنې د حاصلاتو د کمېدو لاملونه:

- په ورستیو لسیزو کې د پوره او بشپړ امنیت نشتوالي
- **ناوړه طبیعي عوامل لکه:** زلزلې، پر له پسې وچکالۍ، سیلابونه، ږلۍ، د بوټو ناروغۍ او داسې نور
- په ځمکه کې بوټو ته د ودې ورکولو د ځواک کمېدل، د حیواني او کمیاوي سرې نه کارول
- د کرنې له پخواني سیستم څخه کار اخیستل
- کرنیزو چاروته د لویو ځمکه والو لاس نه رسېدل

SS(P)0507

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د هېواد په بېلا بېلو سيمو کې چې ډول ډول اقليم او اوبه او هوا لري له هغه سره سم د اصلاح شوو تخمونو نه تاکل
- د بزګرانو بې وسي او د ترياکو کرل
- ....
- ....

په دې وروستيو وختونو کې چې په هېواد کې د واورې او اورښت اندازه کمه شوې وه د سيندونو، کاريزونو، چينو او ځاګانو اوبه هم ورسره کمې شوې وې. دغو پرله پسې وچکاليو پر کرنه او مالدارۍ باندې ډېر بد اغېز وکړ.کرنيز او د مالدارۍ حاصلات يې تر وروستي بريد پورې راټيټ کړل.

همدارنګه د پورتنيو عواملو په له منځه وړلو، د اوبو د بندونو او وېالو په کيندلو، د شاړو ځمکو په آبادولو، د کرنې له ماشينونو څخه په کار اخيستلو، له سيمې سره سم د اصلاح شوو تخمونوپه رواجولو، د کيمياوي سرې په کارولو، د بزګرانو تر منځ د همکارۍ د هڅو په پيدا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولو، د بوټو د ناروغیو په خلاف مجادله کولو او داسې نورو کارونو په ترسره کولو سره کولی شو چې کرنیز حاصلات لوړ کړو.
تر هرڅه دمخه د کرنیزو محصولاتو د زیاتوالي لپاره بشپړ امنیت او سولې ته اړتیا ده، ځکه چې له سولې پرته د کرنې چارې په ښه توګه پر مختګ نشي کولای.

د ډله ییز کار له لارې تش ځایونه په غور سره بشپړ کړئ.

ځرنګه کولای شو چې کرنیزې چارې جوړې او حاصلات لوړ کړو؟

د کرنې مکانیزه کول او د کرنې له ماشین الاتو څخه ګټه اخیستل	د هرې سیمې له اوبو او هوا سره سم د اصلاح شوو تخمونو کارول	د اوبو لګولو د چارو سمون او د ویالو او بندونو جوړول	؟	؟	؟

ښېګڼه ییزې پوښتنې:

لاندې پوښتنې په ډله ییز کار کې ځواب کړئ:

۱ – د افغانستان مساحت ۶۵۲۲۲۵ کیلومتره مربع دئ. $\frac{۱}{۵}$ برخه یې د کرنې وړده، وواياست چې څومره ځمکه نه کرل کیږي؟

۲ – د کومو لاملونو له مخې زموږ کرنیز حاصلات کم دي؟

۳- سوله د کرنیزو حاصلاتو په زیاتوالي کې څه اهمیت لري؟

له ټولګي څخه د باندې کار او فعالیت:
ستاسې په ځای کې څه ډول کرنه کیږي. د خپلو لوبانو په مرسته یې نمونه ترتیب او په ټولګي کې یې وواياست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیارلسم لوست

غلې

موخې:

- زده کوونکي دې د غلو له ډولونو سره آشنا شي .
- زده کوونکي دې د غلو ډولونه یو له بله ښخه توپیر کړای شي.
- زده کوونکي دې د کرنې په چارو کې له ونډې اخیستلو سره مینه پیداکړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره بلد شئ.

ونډه	برخه
اوبیز	آبي
ټانټه	د جوار تنه
چاپېریال	محیط
چنې	نخود

- ستاسې په سیمه کې څه ډول غلې کرل کېږي؟
- زموږ په هېواد کې څو ډوله غلې کرل کېږي؟
- بقول (حبوبات) یعنې څه؟ اوله هغې څخه څنګه ګټه اخیستل کېږي؟

زموږ ګران هېواد افغانستان د راز راز او مناسبو اوبو او هوا د درلودلو له کبله هر ډول غلې لري چې دلته یې د ځینو یادونه کوو:

- **غنم:** د غنمو اوړه زموږ د هېواد دخلکو اصلي خواړه تشکیلوي. په دوه ډوله کرل کېږي. یویې اوبیز او بل یې للمي.

الف– اوبیز غنم: په ټولیز ډول اوبیز غنم د کال په دوو وختونو کې کرل کېږي. یو ډول یې په پسرلي کې او بل ډول یې په مني کې چې سیندونو، کاریزونو او چینو ته په نږدې ځمکو کې کرل کېږي. واښه (بوس) یې د څارویو خوراک او په ودانیو کې کارول کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: للمي غنم: للمي غنم زیاتره د غرونو په لمنو او لړ اوبه لرونکو دښتو کې کرل کېږي.

- **جوار:** جوار زموږ په هېواد کې له غنمو څخه وروسته په دويمه درجه کې راځي. جوار زموږ د هېواد په زیاترو سیمو کې د انسانانو خواړه جوړوي. همدارنګه د هغوی له ټانټو، پاڼو او دانو څخه د څارویو په خوراک کې ګټه اخيستل کېږي.
- **شولې یا وريجې:** وريجې له غنمو څخه وروسته د لګښت له مخې زموږ دخلکو د خوراک د پام وړ برخه جوړوي. زموږ په هېواد کې وريجې دوه ډوله دي. نرۍ وريجې او غټې وريجې.
- **وربشې:** په افغانستان کې د وربشو بیلابیل ډولونه د دوو موخو لپاره کرل کېږي. یو یې د انسانانو د خوراک او بل يې د څارویو په خوړو کې کارول کېږي.

بقول، غلې دانې (حبوبات): بقول زموږ په هېواد کې له لوبياوو، چڼو، میو، نسکو، باغلي یا باقلي، مشنګو او شاخلو څخه عبارت دي، چې د هېواد په بېلا بېلو سیمو کې کرل کېږي.
د دوی له ځینو ډولونو (لوبیاوو، چڼو، نسکو، میو، باقلي او مشنګو) څخه خلک قطغ تیاروي. له شاخلو څخه د څارویو په خوراکه کې ګټه اخیستل کېږي.
همدارنګه د هېواد په ځینو سیمو کې صنعتي بوټي لکه: پنبه، چغندر، ګني او تیل لرونکي بوټې لکه: کونځلې، شړشم، زغر او داسي نورو کرنه رواج لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زده کوونکو هره ډله دې له لاندې حبوباتو څخه د ګټې اخیستنې په باب یو څه ولیکي او بیا دې د دوی نماینده هغه په ټولګي کې ووایي.

- غنم:
- وریجې:
- جوار:
- لوبیا، چڼې او مې:

بېلګه ییزې پوښتنې:

۱- په هېواد کې د سولې تأمین په کرنیزو تولیداتو باندې څه اغېز لري؟

۲- د غلو د ډولونو نومونه واخلئ.

۳- د بقول نوم واخلئ او ووایاست چې په ټولیز ډول څو ډولونه لري؟

له ټولګي څخه د باندې کار او فعالیت:

د خپلو مشرانو په مرسته د هغو غلو دانو لست چې ستاسې په ځای کې کرل کېږي جوړ او سبا یې په ټولګي کې ووایاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوارلسم لوست

مېوې

موخې:

- زده کوونکي دې د مېوو په هکله ګټور معلومات تر لاسه کړي.
- زده کوونکي دې د باغونو د ساتلو وړتیا او مهارت پیدا کړي.
- زده کوونکي دې له ونو څخه په سمې ګټې اخیستنې باندې وپوهېږي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

ښون	زیتون
متخصصین	کار پوهان
ویټامین	هغه ګټور مواد چې په مېوو او حبوباتو کې موجود وي او د انسان بدن ورته اړتیا لري.
مهارت	په کار کې پوهه، بلدتیا، وړتیا.

- ستاسې په سیمه کې څو ډوله مېوې شته؟
- مېوې زموږ په ژوندانه کې څه ارزښت لري؟
- په څه ډول د بڼونو یا باغونو د حاصلاتو اندازه زیاتولی شو؟

د افغانستان او به او هوا د بڼوالۍ یا باغوالۍ لپاره وړ دي. زموږ ډېر شمېر خلک د بڼوالۍ په چاروکې لګیا دي.د ډول ډول مېوو باغونه د هېواد په ګوټ ګوټ کې تر سترګو کېږي. مېوې د ویټامینونو سرچینه ده او له مهمو کرنیزو پیداوارو څخه شمېرل کېږي چې په کورنیو اړتیاوو سر بېره یوه اندازه یې بهرنیو هېوادونو ته هم لېږدول کېږي.

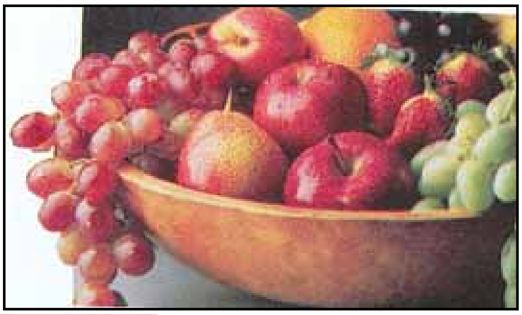

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان ځينې مېوې د يادولو وړ دي، لکه: انګور، مڼې، ناک، انار، آلو، آلوبـــالو، شفتالو، آلوبخارا، ګيلاس، توت، بادام، پسته، جنغوزي، اينځر، ښون، بهي، سنځلې، خټکي، هندوانې، نارنج، ليمو، مالټې، سنترې، کينو، او داسې نور.

افغاني مېوې چې د خوند، ډول او جنس له مخې په نړۍ کې سارى نه لري په هر کال کې يوه زياته برخه څه تازه او څه وچه بهرنيو هېوادو ته لېږل کېږي.

د باغونو د حاصلاتو د زياتوالي لپاره دې د غو لاندې ټکو ته پاملرنه وشي:

- د کرنې د ماهرينو او تجربه لرونکو کسانو نظريې دې په پام کې ونيول شي.
- په مناسبو وختونو کې دې ښاخونه پرې او درمل دې ور باندې وشيندل شي.
- په سم وخت کې دې ونو ته اوبه ورکړل شي.
- په پسرلي کې دې په مهارت سره د ونو بيخونه په يوم واړول شي او د کرنې د پوهانو له نظر سره سم دې سره وکارول شي.
- د باغ لرونکو تر منځ دې د همکارۍ روحيه پياوړې شي.

په ټولګي کې
کار او فعاليت

د هرې ډلې استازى دې د خپلې ډلې نظريه: (څه ډول کولاى شو چې د مېوه لرونکو ونو حاصلات لوړې کچې ته ورسوو) له مشورې سره سم په ټولګي کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلګه ییزې پوښتنې:

۱- کوم ډول مېوه تر نورو د مخه پخېږي؟

۲- زموږ د هېواد کوم ډول تازه مېوې بهرنیو هېوادونو ته لېږل کېږي؟

۳- کومې وچې مېوې بهرته لېږل کېږي؟

۴- مېوې د څه شي سر چینه بلل شوې ده؟

۵- د ونو پیوندول څه ګټه لري؟

۶- د کرنې د ماهرینو او تجربه لرونکو خلکو له نظریو او لارښوونو څخه کار اخیستل د بڼوالۍ په چارو کې څه ګټه لري؟

۷- فکر وکړئ او ځواب ووایاست:

سوله د بڼوالۍ لپاره څه ګټه لري؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د خپلو مشرانو په مرسته د هغو مېوه لرونکو ونو لست جوړ کړئ چې ستاسې په سیمه کې شته او سهار یې په ټولګي کې ووایاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست

سابه

موخې:

- زده کوونکي دې د سبو ډولونه وپېژني.
- زده کوونکي دې له سبو څخه د ګټې اخيستنې مهارت او ورتيا پيدا کړي.
- زده کوونکي دې د سبو له حياتي ګټو سره مينه پيدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

حياتي	د ژوند کولو يا ژوند نيز
ويټامين	ګټور او ارزښت لرونکي مواد چې په خوړو، مېوو او درملو کې موجود دي.
ټيپر	شلغم
پنبې	رواش
شپېشتي	رشقه

- ستاسې د اوسېدو په ځای کې څو ډوله سابه کرل کېږي؟
- د سبو حياتي او اقتصادي اهميت څه شی دی؟

سابه هم د مېوو په څېر د ويټامينونو سرچينه ده. هغه سابه چې زموږ په هېواد کې کرل کېږي ځيني يې دا دي: کچالو، تور بانجان، سره بانجان، ګازرې، ټيپر، مولۍ، پياز، هـــوږه، کدو، بادرنګ، تورۍ، کرم، ګلپي، بينډۍ، کاهو او داسې نور. زموږ په هېواد کې ځيني طبي بوټي شته لکه: غرنی پياز، غرنۍ هوږه، پنبې، زنکۍ، ترخه، هېنجـــه، بارتنـــګ، ســـپغول، خاکشير، باديان، شينګولی، خوږه ولې او داسې نور چې يا په طبيعي ډول شنه کېږي او يا هم د بزګرانو له خوا کرل کېږي.

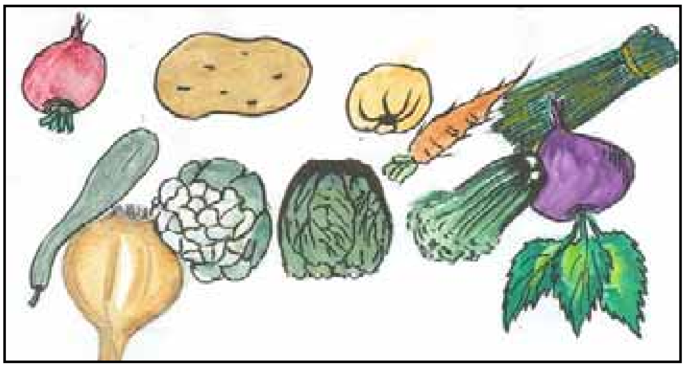

د يادونې وړ ده چې شوتله او شپېشتي زموږ په هېواد کې رواج دي اوپه عمومي توګـــه څارويو ته تازه او هم وچې (د ببدې) په ډول ورکول کېږي. شوتله او شپېشتي له هوا څخـــه نايتروجن اخلي او خاورې ته يې ورکوي. په دې توګه مځکه راتلونکي کال کې د کرنې لپاره تقويه او پياوړې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ باید هره ورځ د سبو زیاتره برخه یا اومه او یا هم پاخه، وخورو. ځکــه چــې ســابه د ویټامینونو سرچینه ده او زموږ د وجود د روغتیا او سلامتیا لپاره ډېر ګټور دي.

زده کوونکي دې د ښوونکي تر نظر لاندې په ډلو وویشل شي. د لاندې مطلبونو په هکله دې یو له بل سره وغږېږي او بیا دې د هرې ډلې استازي د خپل ګروپ (ډلې)نظر په ټولګي کې ووايي.

- د سبو حیاتي او اقتصادي ارزښت
- د طبي بوټو اقتصادي ارزښت

بیلګه ییزې پوښتنې:

١ – سابه د څه شي سر چینه ده؟

٢ – د سبو د ډولونو نومونه واخلئ؟

٣ – کوم سابه پاخه خوړل کېږي؟

۴ – کوم ډول سابه اومه او پاخه خوړل کېږي؟

۵ – طبي بوټي له اقتصادي پلوه څه اهمیت لري او ولې؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

د لویانو په مرسته د هغو سبو او طبي بوټو لست چې ستاسې په سیمه کې پیدا کیږي، ترتیب او سباته یې په ټولګي کې ووایاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم لوست

څاروي

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

مرز	کرک، بودنه
بېلگه	نمونه، مثال
صحرايي	دښتي، سارايي
ژوي	څاروي، ساکښ

موخې:

- زده کوونکي دې د څارويو له ډولونو سره څه ناڅه آشنا شي
- زده کوونکي دې کورني يا اهلي څاروي له داړونکو يا وحشي حيواناتو (ژويو) څخه بېل کړای شي
- زده کوونکي دې څاروي و نه ځوروي

- ستاسې په ځای کې څو ډوله اهلي څاروي شته؟
- ستاسې د سيمې په غرونو کې کوم ډول داړونکي او وحشي ژوي ژوند کوي؟
- د څارويو روزنه زموږ په کورني اقتصاد کې څه ارزښت لري؟

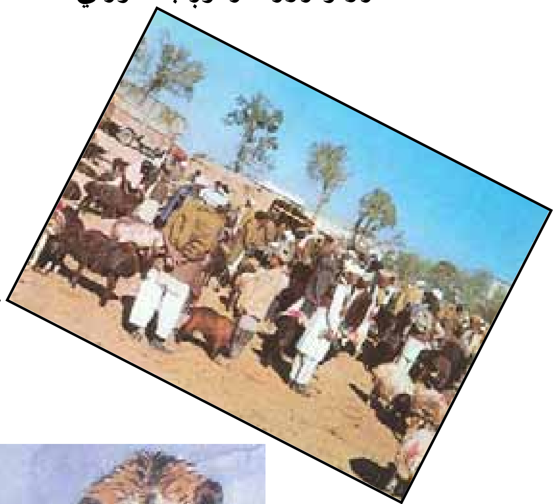

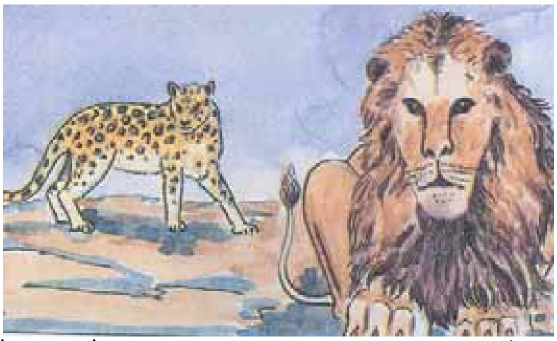

زموږ گران هېواد افغانستان د ښو او په زړه پورې شرايطو په درلودلو ډول ډول اهلي او غرني ژوي او څاروي لري. اهلي څاروي: پسه، غوا، اوښ، آس، وزه، کچره، خر او داسې نور دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وحشي او غرني ژوي پړانګ، زمری، لېوه، ګوره خر، غژګاو، هوسـی، سـورلنډی، ګیدړ، سویه، بیزو، شکوڼ او داسې نور دي.

همدرانګه زموږ په هېواد کې کورني مرغان لکه: چرګان، هیلۍ، فیلمرغ، کوتره او په همدې ډول وحشي یا غرني الوتونکي لکه زرک، دښتي مرغه، چوغکه، مرز، سیسی، کوتنه، بلبل، طاوس، زاڼه، کارغه، باښه، تپوس، توتي، باز، ګربت او داسې نور شته.

زموږ په هېواد کې خلک له اهلي ځارویو څخه د کرنې په چارو لکه: یـوې کولـو، څپرکولو، د شیانو او بارونو په وړلو او راوړلو کې ګټه اخلي او همدارنګه هغـوی د نـورو محصولاتو لکه: شیدو، کوچو، غوړیو، خیدکو (پوځې) او داسې نورو په خاطر روزي.

سوله نه یوازې د انسانانو لپاره یو اړین کار دی، بلکې د ځارویو لپاره هم ګټوره ده، ځکه که چېرې سوله نه وي، د ځارویو نسل هم مخ په کمېدو او ورکیدو درومي.

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو وویشل شي او د لاندې مطلبونو په هکله دې یو له بله سره بحث وکړي. بیا دې د ټولګي استازي دخپلې ډلې نظر ټولګي ته وړاندې کړي.

- د اهلي ځارویو اقتصادي ارزښت
- د داړونکو ځارویو اقتصادي ارزښت

بېلګه ییزې پوښتنې:

۱ – ستاسې په سیمه کې څه ډول اهلي ځاروي روزل کېږي؟ نوم یې واخلئ.
۲ – ستاسې د سیمې په غرونو کې کوم ډول داړونکي ځاروي ژوند کوي؟
۳– د اهلي ځارویو د ډولونو نومونه واخلئ؟
۴– د وحشي یا داړونکو ځارویو د ډولونو نومونه واخلئ
۵– کورني او سارانې الوتونکي یو له بله سره څه توپیر لري؟

له ټولګي څخه دباندې فعالیت:

د لویانو په مرستې سره د هغو ټولو وحشي او اهلي ځارویو او ژویو لست چې ستاسې په سیمه کې پیدا کیږي، ترتیب او ټولګي ته یې وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوولسم لوست

مېږې او پسونه

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

لاس ماغو	لاس ماغه ، دستکش
وژغني	د وزو وېښتان
خيدک	د پنير يو ډول

موخې:

- زده کوونکي دې د پسونو له ډولونو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې پسونه ښه وروزلی شي.
- زده کوونکي دې د پسونو له اقتصادي او غذايي ګټو سره مينـــه پيدا کړي.

- ستاسې په سيمه کې څو ډوله پسونه شته؟
- د پسونو روزنه زموږ په ژوندانه کې څه ارزښت لري؟

د افغانستان اوبه او هوا او د ځمکې جوړښت د پسونو د روزنې لپاره ډېر په زړه پورې دي. له همدې کبله د افغانستان خلک د کرنې تر څنګ د څارويو په روزنه هم بوخت دي.
خو زموږ د هېواد کوچيان په بشپړه توګه د مالدارۍ په چارو بوخت دي. هغوی په ژمي کې تودو ځايونو ته او په پسرلي او اوړي کې د سړو سيمو ورشوګانوته ځانونه رسوي.
عموماً د سيمه ييزو پسونو مختلف ډولونه، لکه: قره قل، هزاره ګي، بلوچي، ترکي (قطغني)، هراتي، بادغيسي، غلجايي(کندهاري) او داسې نور زموږ په هېواد کې روزل کېږي.
د پسونو روزنه او ساتل په هېواد کې د اقتصادي خوراکي موادو او د سوداګرۍ لپاره ډېـــر ارزښت لري، ځکه چې:

- د هغو له وړيو څخه په فابريکو او کورونو کې غالۍ، ټغر، جاکټونه، کمپلـــې، لاس ماغي، جرابې، او نور توکران جوړوي او يو شمېر يې هم بهرته صادرېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د قره قل پوستکي په سوداګرۍ کې ډېر ارزښت لري او د هېواد لـه ډېـرو مهمـو سوداګریزو توکو څخه شمېرل کېږي.
- د هغو له غوښو څخه ګټه اخیستل کېږي.
- د هغو له شیدو، مستو، کوچو، پیروي او خیدک څخه چـې د ویټـامینو، پروټینـو اوداسې نورو غټه سر چینه ده، ډېره ګټه تر لاسه کېږي.
- د هغوی کولمې بهرته لیږل کېږي.
- ....
- ....

په هېواد کې د پسونو په روزولو سرببره وزې هم د هېواد په ټولو برخو په تیره بیا د هېواد په غرنیو سیمو کې روزل کېږي چې له غوښو، وژغنو، شیدو او مستو څخه یې ګټه اخیـستل کېږي.

د پسونو د روزنې په برخه کې همېشه باید د حیواني کلینیکونو د موظفینو له مـشورو او لارښوونو څخه ګټه واخلو او په مناسبو وختونو کې حیواني درمل د پسونو د روغتیـا لپـاره وکاروو او همدارنګه د ښه نسل رواجولو او ډېرولو ته پاملرنه وکړو.

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د لاندې مطلبونو په هکله سره وغږېږي او بیادې د هغوی استازي دخپلې ډلې نظر نوروته په ټولګي کې ووایي.

- د پسونو اقتصادي ارزښت
- د پسونو خوراکي ارزښت

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیلگه ییزې پوښتنې:

۱ – ډېر سم ځواب غوره کړئ.

– لبنیات چې د ویټامینونو سرچېنه ده، عبارت دي له:

الف: کوچ، پنیر، پیروي.

ب: مستې، شیدې

ج: الف او ب دواړه سم دي.

د: هېڅ یو

۲–د پسونو اقتصادي ارزښت عبارت دی له:

الف: د هغو له وړیونه غالی، ټغر او وړین ټوکران جوړیږي.

ب: د دوی له لبنیاتو څخه ګټه اخیستل کیږي.

ج: د هغوی له پوستکي نه په څرمنیز (چرمګري) صنعت کې کار اخیستل کیږي.

د: ټول سم دي.

۳– کله چې پسونه ناروغه شي، څه باید وکړو؟

۴– څه ډول کولای شو چې د خپلو پسونو شمېر زیات کړو؟

له ټولګي دباندې فعالیت:

د خپلو لویانو په مرسته د پسونو د خوراکي ارزښت په هکله یو مطلب ترتیب او سبا ته یې په ټولګي کې وواياست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتلسم لوست

غوا ګانې او غوايان

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

مندوه	د غويي د مغزي په پاي کې لوړه برخه (کوهان)
سويل	جنوب
مېښه	ګاومېښه
غوجل	د کورنيو څارويو د اوسيدو ځای

موخې :
-زده کوونکي دې د غواګانو او غويانو په اقتصادي ارزښت باندې وپوهيږي.
-زده کوونکي دې له غواګانو څخه د ګټې اخيستنې سمې او معقولې لارې پيـــدا او تشخيص کړای شي.
-زده کوونکي دې د غواګانو له سمې روزنې اوښه نسل سره مينه پيدا کړي.

– د غواګانو روزنه زموږ په کورني اقتصاد کې څه ارزښت لري؟

غواګانې او غوايي د هېواد په زياترو ځايونو کې د دوو مقصدونو لپاره روزل او ساتل کيږي.

۱– د هغو د محصولاتو، لکه: غوښو، شيدو، مستو، کوچو، پوڅې، کورتـــو، شـــړومبو او پوستکي په مقصد.

۲– د کرنې د ځمکو د يوې کولو او د بارونو د وړلو او راوړلو په مقصد.

غوايان اوغواګانې مختلف او جلا جلا ډولونه لري، لکه: مندوه لرونکي چې د هېواد په سويل ختيځو او سويل لويديځو سيمو کې روزل کېږي.
مېښې او غژ ګاو د هېواد په شمال ختيځ (پامير) کې پيدا کېږي او وطني غواوې چې د هېواد په هر ګوټ کې روزنه مومي او ساتل کېږي.

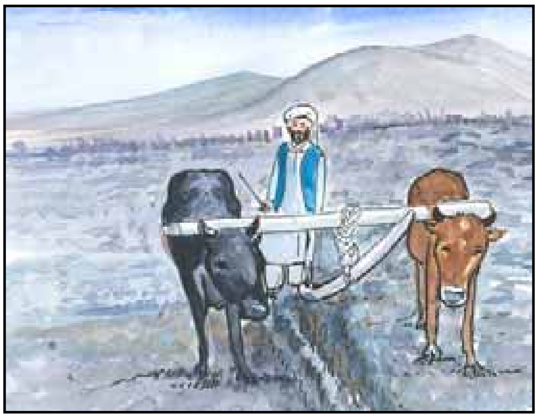

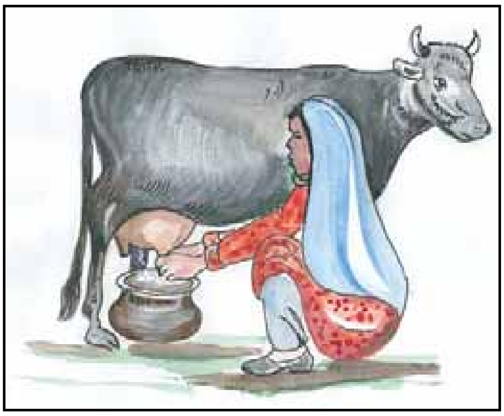

غوا او غويي په کورني اقتصاد کې ډېر ارزښت لري. له دې کبله بايد د هغـــو خـــوراک او غوجل ته زياته پاملرنه وشي. يعنې په ټاکلي وخت خواړه او اوبه ورکړل شي او غوجـــل يـــې

SS(P)0507

(c) ketabton.com: The Digital Library

هـــره ورځ پاکه شي. د امکان تر پولې پورې دې کوښښ وشي چې غوجل يې مخ په لمر وي او نم ونه لري. کله چې غواوې او غوايان ناروغ شي هرو مرو بايد د څارويو کلنيک ته يوړل شي.

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو وويشل شي او د لاندې مطلبونو په هکله دې سره وغږيږي او استازي دې د خپلې ډلې نظر په ټولګي کې بيان کړي.

- د غوا او غويي ارزښت او اهميت په کورنۍ کې.
- د غوا او غويي د نسل د زياتېدو لارې چارې.

بيلګه ييزې پوښتنې:

۱ – د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د غلطو جملو په وړاندې د (غ) توری وليکئ.

– د افغانستان اوبه او هوا د غوا او غويي د روزنې لپاره ښه دي. (   )

– غوا او غويي د هغو د محصولاتو لکه:غوښې، شيدو، پيروي، پنيرو، مستو، کوچو او کروتـــو په خاطر ساتل کېږي. (   )

– غوايان د کرنې د ځمکو د يوې کولو او بارونو د وړلو راوړلو په خاطر ساتل کېږي. (   )

– غوژګاو د افغانستان په مرکزي سيمو کې ساتل کېږي. (   )

– که چېرې د غوا او غويي د اوسېدو ځای مخ په لمر وي ښه به وي. (   )

– د غوا او غويانو د ناروغتيا په وخت کې بايد حيواني کلينيکونو او تجربه لرونکو کسانو تـــه مراجعه وشي. (   )

۲– مندوه لرونکې غواوې او غوايان د هېواد په کوم ځای کې ساتل کېږي؟

۳– غژ ګاو د هېواد په کومو سيمو کې روزل کېږي؟

د ټولګي د باندې فعاليت:

د غوا وو اوغوايانو د اقتصادي ارزښت په هکله يو مطلب ترتيب او په ټولګي کې يې ووایاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نولسم لوست

آسپي او آسونه

موخې:

- زده کوونکي دې د آس په هکله څه ناڅه معلومات پيدا کړي.
- زده کوونکي دې د آسونو ښه جنس وپيژني.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

پاملرنه	توجه
اهلي	روږدي، کورني
غړی	اندام، عضو
چټکوالی	تيزي
وزلوبه	بزکشي
ځانګړنې	خصوصيات

- ستاسي په ځای کې آسونه روزل کېږي او که نه؟
- ستاسي په سيمه کې آسونه د څه لپاره روزل کېږي؟

په افغانستان کې آسونه له پخوا څخه د پاملرنې وړ وو او ګټه ترې اخيستل کېده. د تاريخ د معلوماتو په بنسټ ويلی شو آريايان لومړني خلک وو چې آس يې اهلي کړ.

زموږ په هېواد کې په عمومي توګه درې ډوله آسونه موجود دي:

الف: قطغني: دغه جنس زياتره د تخار، کندز، فارياب او بلخ په ولايتونو کې روزل کېږي. دغه جنس ښکلي او متوسط غړي لري، ګړندي او قهرجن دي.

ب: ترکمني (مزاري): دغه جنس زياتره د مزار شريف او قطغن په شاو خوا کې پيدا کېږي او د قطغني جنس په پرتله غټ او جګ دي.

ج: هراتي: دغه جنس يوازې د سپرلۍ لپاره دي. ښکلي اندامونه او په زړه پورې تګ لري. د قطغني جنس په پرتله يې چټکوالی او بدخويي لږه ده. ملا، خېټه، پښې او مغزی يې اوږده دي.

له آسونو څخه په عمومي توګه په سپرلۍ، وزلوبې، ګاډۍ او نېزه بازۍ کې کار اخيستل کېږي. هغه آس چې د درنو بارونو په وړلو او راوړلو کې ورڅخه کار اخيستل کېږي، د ټټو (يابو) په نامه يادېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آسونوته باید خواړه په لوړ آخور کې ورکړل شي. د اوسېدو ځـــای یـــې بایـــد پـــاک وي. همدارنګه د دوی په روزنه او د نسل د ښه کېدو لپاره د نظر له خاوندانو او د څـــارویو لـــه ډاکټرانو سره وخت په وخت خبرې او مشورې وشي او د دوی نالونو (نعلونو) تـــه همېـــشه پاملرنه وشي.

د ښوونکي تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو ووېشل شي او د هرې ډلې استازي دې د لاندې مطلبونو په باره کې خبرې وکړي.
– لومړۍ ډله دې د قطغني آسونو او د هغوی د ځانګړتیاوو په هکله
– دویمه ډله دې د مزاري آسونو د جنس او ځانګړتیاوو په باره کې
– دریمه ډله دې د هراتي جنس د آسونو او د هغوی د ځانګړتیاوو په باره کې

بېلګه ییزې پوښتنې:

د سمو جملو په وړاندې د(ص) توری اودغلطو جملو په وړاندې د (غ) توری ولیکئ.

۱ – د تخار، بدخشان، کندز او بغلان ولایتونه یې پخوا د قطغن په نامه یادول(ص).

۲ – د سمنګانو، مزار شریف، فاریاب، شبرغان او سر پل نني ولایتونه یې د ترکستان پـــه نامـــه یادول.(ص)

- قطغني جنس آسونه د تخار، کابل او غزني په ولایتونو کې ساتل کېږي. ( )
- مزاري جنس آسونه د مزارشریف او قطغن په سیمو کې روزل کېږي. ( )
- له آسونو څخه د مالونو او بارونو په وړو راوړو او ګاډۍ کې کار اخیستل کېږی. ( )
- وزلوبه زموږ د هېواد د شمالي ولایتونو د اوسیدونکو یو دود دی. ( )
- (نیزه بازي) ځانګې وهل په غزني او پکتیکا کې رواج لري. ( )

فکر وکړئ او سم ځواب ووایئ.

- د آس اخور ولې جګ جوړوي؟
- له موټر، موټر سایکل او بایسکل څخه ګټه اخیستنه د آسونوپه ساتنه او روزنه باندې څه اغېزه لري؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د خپلو مشرانو په مرسته د وزلوبې په هکله یو مطلب جوړ کړئ او ساته یې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلم لوست

اوښې او اوښان

موخې :	
-	زده کوونکي دې د اوښانو په هکله معلومات تر لاسه کړي.
-	زده کوونکي دې د اوښانو د ښه ساتلو مهارت پيدا کړي شي.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ

چابک	تیز ، چټک
مقاومت	ټينگار ، حوصله
بشپړ	مکمل، پوره

- د افغانستان په کومو سيمو کې اوښان زيات ساتل کېږي؟
- له اوښانو څخه څه گټې تر لاسه کېږي؟

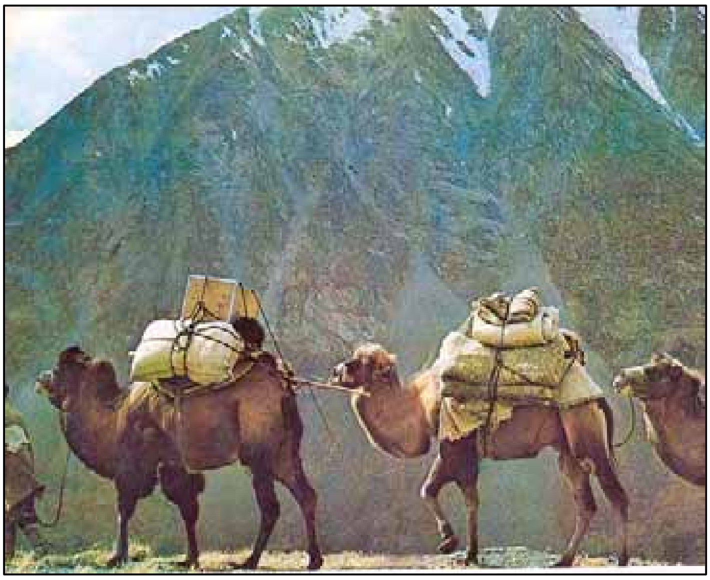

اوښان له ډېر پخوا څخه په افغانستان کې د سوداگرۍ د مالونو د وړو راوړو په خاطر ساتل کيدل. زموږ په هېواد کې دوه ډوله اوښان موجود دي. يو يې يو مندو او بل يې دوه مندوه لري. يو مندولرونکي اوښان چې د عربي په نامه هم شهرت لري، د دوه مندوه لرونکو په پرتله قوي او پياوړي دي او زيات کار ترې اخيستل کېږي.
دوه مندوه لرونکي اوښان د بلخي (بختي) په نامه هم يادوي او د يومندو لرونکي په پرتله ډېر گړندي دي.
څرنگه چې اوښان د خوړو او اوبو د کموالي په وړاندې زيات مقاومت لري، نو همدا سبب دي چې هغوی ته يې د دښتې د کښتۍ لقب ورکړی دی. کوم وخت چې د سوداگرۍ کاروانونو د هند، چين او اروپا تر منځ تگ راتگ کاوه له افغانستان څخه به د وريښمو له مشهورې لارې څخه تېريدل او له اوښانو څخه به يې کار اخيسته. نن ورځ د عصري نقليه وسايطو د زياتوالي له کبله د هغوی ارزښت کم شوی او يوازې کوچيان د خپلو بارونو د وړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړو لپاره له هغوی څخه کار اخلي او هم يې له وړيو، پوستکي او غوښو څخه ګټه اخيستل کېږي. د اوښانو د ښه نسل د ډېريدو، رواجولو او ساتلو په خاطر لازمه ده چې هر وخت د تجربه لرونکو کسانو او د څارويو د کلينيکونو د ډاکترانو د نظريو او مشورو څخه ګټه واخلو.

د افغانستان په کومو سيمو کې د اوښانو ساتل رواج لري. هره ډله دې په دې برخه کې يو تر بله سره مشوره وکړي. بيا دې د هرې ډلې مشر د خپل ګروپ نظر نورو ته واوروي. نور دې غوږ ورته ونيسي. په پای کې دې ښوونکی صاحب د هغوی نظرونه بشپړ کړي.

بېلګه ييزې پوښتنې:

تش ځايونه په مناسبو جملو سره په خپلو کتابچو کې وليکئ.

- په افغانستان کې   ډوله اوښان   او   شته.
- په افغانستان کې اوښان د   په خاطر ساتل کېږي.
- دوه مندوه لرونکي اوښ ته   وايي.
- اوښ د   او   د کموالي په وړاندې ډېر مقاومت لري.
- د اوښ له   او   څخه ګټه اخيستل کېږي.
- کله چې اوښ ناروغ شي نو د څارويو .... کلينک ته يې يوسو.
- د   زياتوالي د اوښانو ارزښت کم کړيدی.
- کوچيان له   څخه د خپلو   له يو ځای څخه بل ځای ته په وړو راوړو کې کار اخلي.
- په پخوا زمانو کې به چې د سوداګرۍ کاروانونو مالونه د وريښمو د مشهورې لارې څخه وړل او راوړل، په هغه کې د   کار اخيستل کيده.

د ټولګي دباندې فعاليت:

د لويانو په مرسته د اوښ د ارزښت په هکله يو مطلب وليکئ او په ټولګي کې يې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوويشتم لوست

لاسي صنايع

موخې:

- د هېواد له لاسي صنايعو سره د زده کوونکو آشنا کول.
- زده کوونکي دې د لاسي صنايعو ډولونه يو له بلــه څخــه بېل کړاي شي.

له لاندې لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

له بده مرغه	بدبختانه
لټول	لټون ، پيدا کول

- لاسي صنايع يعني څه؟
- لاسي صنايع په کورني اقتصاد کې څه ارزښت لري؟
- سوله د لاسي صنايعو په پرمختگ کې څه اغېزه لري؟

د سپکو صنايعو په ډله کې د نساجي، سپېسيو اوبدلو صنعت، د گنډنې صنعت، د وړۍ اوبدلو صنعت، د څرمن گنډلو صنعت او نور شامل دي. د دې صنايعو زياته برخه نيغ په نيغه د خلکو د ژوندانه د اړتياوو د لرې کولو لپاره کارول کيږي).

سپکې صنايع له کرنې او مالدارۍ سره نږدې اړيکې لري، ځکه چې د سپکو صنايعو زيـاتره اومه مواد لکه: پنبه، زغر، کتان، کنف او داسې نور له نباتاتو (بوټو) څخه او څــرمن، وړۍ، ورېښم او داسې نور له حيواناتو څخه لاسته راځي.

زموږ په هېواد افغانستان کې د اوبدلو بېلا بېل ډولونه لکــه: (نخــي، پــشمي، وريــښمين منسوجات) (غالۍ، ټغر، شطرنجي، لنگۍ، پوزي، ليمڅي) اوبدل او داسي نور موجود دي. له بده مرغه په دې وروستيو کلونو کې په هېواد کې د امن د نشتوالي له کبله نه يوازې داچــې لاسي صنايعو پر مختگ ونه کړ، بلکې مخ په کميدو شول. له دې کبله پــه هېــواد کــې د هميشنۍ سولې ټينگښت، يووالي او د تجربو او نظريو شريکول د صنايعو د پرمختــگ لاره پرانيزي، تر څو له يوې خوا لاسي صنايع وده وکړي او له بلې خوا د هغوی لپاره د خرڅلاو بازار چې ډېر مهم دی، ولټول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو ووېشل شي د لاندې موضوعګانو په هکله دې خبرې سره وکړي او وروسته دې د هغوی استازي د خپلې ډلې نظر وړاندې کړي.

- لاسي صنايع او د هغوی ارزښت.
- د لاسي صنايعو په پر مختګ باندې د سولې اغېز او ګټې.

بېلګه ييزې پوښتنې:

د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د ناسمو جملو په وړاندې د (غ) توری وليکئ.

- د سپکو صنايعو زياتره برخه د خلکو د اړتيا وو د لرې کولو لپاره لګول کيږي. ( )
- سپکې صنايع له کرنې او مالدارۍ سره نږدې اړيکې لري . (   )
- زمونږ په هېواد کې د سپېنسينو، وړيو، وريښمنو او غاليو اوبدل رواج لري. (   )
- د سپکو صنايعو زياتره اومه مواد د څارويو او نباتاتو (بوټو) څخه لاسته راځي. ( )
- د لاسي صنايعو ډېرول او ښه کول کورنی اقتصاد پياوړي او ښه کوي. (   )

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

ستاسې د اوسيدو په ځای کې کوم ډول لاسي صنايع رواج دي. هغه د خپلو مشرانو په مرسته وليکئ او سباته يې په ټولګي کې ولولئ.

دوه ويشتم لوست

غالۍ اوبدل

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

نړيوال	جهاني ، بين المللي
ډيزاين	طرح کول ، نقشه کول
ونډه	برخه ، سهم
سوداگريز	تجارتي

موخې:

- زده کوونکي دې د غاليو او غالۍ اوبدلو له صنعت سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د لاسي صنايعو له پراختيا سره مينه پيدا کړي.

- د غالۍ اوبدلو صنعت له کومې زماني څخه زموږ په هېواد کې رواج موندلی دی؟
- د لاسي صنايعو پر مختگ په کورني اقتصاد کې څه اهميت لري؟
- د غالۍ اوبدلو د صنعت پراختيا زموږ د هېواد په اقتصاد باندې څه اغېزه لري؟

د غالۍ اوبدلو صنعت زموږ په هېواد کې اوږده سابقه لري آن تر دې چې له ميلاد څخه د مخه دغه صنعت زموږ په هېواد کې رواج درلوده.

دغه صنعت زموږ د هېواد له ډېرو مهمو صنعتونو څخه شمېرل کېږي. غالۍ معمولاً د هغې سيمې په نامه سره چې په کې اوبدل کېږي، ياديږي. لکه: آقچه يي، دولت آبادي، کندوزي، مروي يا موري، قزل ايلاقي، بلوڅي او داسې نور.

افغاني غالۍ پردې سر بېره چې په هېواد کې د ننه خرڅيږي، په بهرنيو هېوادونو لکه، اروپايي او امريکايي هېوادونو کې هم زيات شمېر اخيستونکي لري.

افغاني غالۍ د جنسيت، پايښت، رنگ او ډيزاين له پلوه نړيوال شهرت لري. هر څومره چې وکارول شي په هماغه اندازه يې بيه لوړيږي. د غالۍ اوبدلو پر صنعت سربېره، د ټغر اوبدلو صنعت هم زموږ په هېواد کې وده کړې ده او د هېواد په زياترو سيمو کې رواج لري. قاقمه د ټغرونو ډېر مهم او مشهور ډول دی چې په سر پل او جوزجان کې اوبدل کېږي.

که چېرې مورې هره ورځ له لوست څخه وروسته په خپل بیکاره وخت کې په کــور یــا د غالۍ اوبدلو په کوم کارځای کې کار وکړو، خامخا به نه یوازې د غالۍ اوبدلو کـــسب زده کړو، بلکې له وزګارتیا څخه به وژغورل شو. هم به د خپل ښوونځي لګښت برابر کړو او هم به د خپلې کورنۍ او هېواد په اقتصاد کې پوره ونډه واخلو.

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په څو ډلو ووېشل شي. له مشورې وروسته دې د هرې ډلې استازی د لاندې موضوع په هکله خبرې وکړي او نور دې له هغه سره مرسته وکړي.

د غالیو سوداګریز ارزښت.

بیلګه ییزې پوښتنې:

تش ځایونه په مناسبو کلمو سره په خپلو کتابچو کې ډک کړئ.

۱ – د غالۍ اوبدلو صنعت آن مخکې له.............. زمونږ په هېواد کې رواج درلود.

۲ – غالۍ په کومو ځایونو کې چې جوړېږي د همغې......... په نوم یادېږي.

۳ – افغاني غالۍ سربېره پر دې چې................ خرڅېږي، له هېــواد څخــه بهــر......... او.............. ته صادرېږي او هلته خرڅېږي.

۴ – افغاني غالۍ د.........، ....، .... او ډیزاین له پلوه نړیوال شهرت لري.

۵ – رنګ، مزی (تار)، اوبدل او ډیزاین د غالۍ په جنسیت کې څه اهمیت لري؟

٦ – په افغانستان کې څو ډوله غالۍ شته دی، د هغوی نومونه واخلئ؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

د غالۍ اوبدلو صنعت د کورنیو په اقتصاد باندې څه اغېزه لري؟ په دې هکله د خپلو لویانو په مرسته یو مطلب ولیکئ او سباته یې په ټولګي کې ولولئ.

درویشتم لوست

چمیاري

موخه:

- زده کوونکي دې له چمیارۍ سره آشنا شي.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

لوموني	لگام، قیزه
کوښي	هغه شیان چې په پښو کوي یــې، پاپوش
کارخای	دستگاه، کارخانه، د کارکولو ځای
ځیر	غور، دقت

- چمیاري یعني څه؟
- د چمیارۍ وده د کورنۍ او ټولنې په اقتصاد باندې څه اغېزه لري؟

چمیاري او بوټ گنډل د سپکو صنایعو له ډلې څخه شمېرل کېږي چې له پخوا وختونو څخه زموږ په هېواد کې رواج لري. چمیارانو به له څرمنې څخه د آس لپاره زیـــن، تانگ، د رکاب پټــه، لومــوني او مهار(قیزه) او د خپلو ځـــانونو او نورو خلکو لپاره کوښي جوړولې.

نن ورځ زموږ په هېواد کې له څرمنې څخه د بوټونو مختلف ډولونه، د څرمنې جمپرونـــه، دستکولونه او نور جوړوي. د دغه صنعت تولیدات زیاتره په لویو او کوچنیو کارځایونو کې تر سره کېږي او تر یوې اندازې پورې د خلکو اړتیاوې پوره کوي.

د څرمن کارولو او بوټ گنډلو صنعت نه یوازې د کورنیو په اقتصاد کې ډېر ارزښت لري، بلکې د ټولنې په اقتصاد باندې هم زیاته اغېزه لري.

که چېرې موږ د وزگارتیا په وخت کې د بوټ جوړولو په کوچنې او یا لوی کار ځای کې کار وکړو، د یوې مودې له تیریدو څخه وروسته به نه یوازې د بوټ گنډلو کسب زده کړو، بلکې د هغې په وسیله به وکړای شو چې له یوې خوا خپل کار مختته بوزو او له بلې خـــوا د خپلې کورنۍ او ټولنې د اقتصاد په پیاوړتیا کې پراخه ونډه واخلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې
د ننه فعالیت

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په څو ډلو وويشل شي. د هرې ډلې استازی دې له خپلې ډلې سره د خبرو اترو وروسته د لاندې مطلب په هکله وغږيږي او نور دې په ځير سره غوږ ورته ونيسي.

د چمیارۍ اقتصادی ارزښت

بیلګه ییزې پوښتنې:

–د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د ناسمو او غلطو جملو پــه وړانــدې د (غ) تــوری ولیکئ.

۱ – چمیاري درونډ صنعت دي. (   )

۲– د بوټ ګنډلو او څرمنيزو جمپرونو ګنډل د کورني په اقتصاد کې دومره زيات ارزښت نــه لري. (   )

۳– د بوټ ګنډلو د صنعت وده ددې سبب کېږي چې د بوټونو له پلوه زموږ د ټولنې د وګــړو اړتیاوې تر سره شي. (   )

– فکر په کې وکړئ او بیا ځواب ورکړئ.

۴– د بوټ ګنډلو د کسب زده کړه زموږ په ژوندانه کې څه ارزښت لري؟

۵– که چېرې د لوست ویلو تر څنګ د بوټ ګنډلو کسب هم زده کړو، زموږ شخصي ژوندانه ته څه ګټه رسوي؟

له ټولګي څخه دباندې فعالیت:

د خپلو مشرانو په مرسته د هغه کارخانو او هغو کسانو نومونه ولیکئ چې په یوازې توګه ستاسې په سیمه کې د چمیارۍ په چارو بوخت دي او سباته يې په ټولګي کې وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلرویشتم لوست

خامک گنډل

موخې:
- زده کوونکي دې له لاسي صنايعو او خامک ګنډنې سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د خامک ګنډنې جلا جلا ډولونه بيل کړای شي.
- زده کوونکي دې د ستن ګنډنې له صنعت سره مينه پيدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

غاړه	ورمېږ، دلته د ټټر په مانا ده
ګراف	د خامک يو ډول دی.
پلاوي	استازی، نماينده ،هئيت.
پايله	نتيجه

- خامک ګنډنه يعنې څه؟
- د خامک ګنډنې زده کړه د کورنۍ او ټولنې په اقتصاد کې څه ارزښت لري؟

خامک ګنډنه د ستن ګنډنې د لاسي صنعت له جملې څخه ده چې په زياتره کورنيو کې تر سره کېږي. په هېواد کې دننه او له هېواد څخه دباندې زيات اخيستونکي لري.

دغه صنعت بيل بيل ډولونه لري چې له خولۍ ګنډنې، غاړې (ټټر) ګنډنې، دستمال ګنډنې او داسي نورو څخه عبارت دي چې د اته پاڼي (هشت برګ)، پسته ګل او نورو پــه شـــکل ګنډل کېږي.

د ستن ګنډنې ځينې توکي لکه غاړه، ښځينه ټيکري او نارينه څادرونه، د پرتاګه پـــايڅې د ميز او بکس د سر دستمالونه او نور چې د ستنې په واسطه په لاس ګنډل کېږي، د ګل ګنډنې د ماشين په واسطه هم ګنډل کېږي. دغه توکي د هېواد دننه او بهر، دوارو کې خرڅېږي. پر خامک ګنډنې سر بيره چرمه ګنډنه او ګراف ګنډنه هم زموږ په هېواد کې رواج لـــري. پـــه چرمو ګنډلي کميسونه چې زموږ د هېواد د ښځو او نارينه وو له خوا ګنډل کېږي، په هېواد کې دننه او له هېواد څخه بهر زيات اخيستونکي لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو وویشل شي. د هرې ډلې استازی دې له خپلې ډلې سره له مشورې څخه وروسته د لاندې مطلبونو په باره کې خبرې وکړي او نور زده کوونکي دې غوږ ورته ونیسي. په پای کې دې ښوونکي صاحب د هغوی خبرې بشپړې کړي.

- په کورنیو کې د ستن ګنډنې ارزښت
- په ټولنه کې د ستن ګنډنې اقتصادي ارزښت

ښېلګه ییزې پوښتنې:

– د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د غلطو جملو په وړاندې د (غ) توری ولیکئ

۱– د ستن ګنډنې او خامک ګنډنې صنعت زموږ د ټولنې په زیاترو کورنیو کې رواج لري.( )

۲– زموږ د هېواد زیاتره ځوانان او تنکي ځوانان په خامک ګنډنې جوړې شوي غاړې (ټټرونـــه) آغوندي. ( )

۳– د خامک ګنډنې بیل بیل ډولونه سر ښېره پردې چې په هېواد کې دننه ترینه خلک ګټه اخلي، بهرته هم صادرېږي. ( )

۴– د مېزونو او بکسونو د سر دستمالونه چې په خامک ګنډنه جوړ شوي وي، زموږ د هېواد په کلو او بانډو کې زیات رواج لري. ( )

۵– په چرمه جوړ شوي کمیسونه زیاتره په ښارونو کې اغوستل کېږي. ( )

– له فکر کولو نه وروسته ځواب ورکړئ.

۶–که چېرې زموږ د هېواد د خامک ګنډنې توکي د خرڅلاو بازار ونه لري، پایله به یې څه وي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

ستاسې په سیمه کې څه ډول لاسي ګنډنې رواج لري؟ د خپل مور او پلار په مرسته د هغوی نمونه ترتیب کړې او په ټولګي کې یې وواياست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه ویشتم لوست

زموږ په هېواد کې د اوبدلو فابریکې

موخې:
- زده کوونکي دې د اوبدلو له فابریکو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د اوبدلو د صنعت جلا جلا ډولونه یو له بله څخه بېل کړای شي.

- زموږ په هېواد کې کوم ډول صنعت زیات پرمختګ کړی دی؟
- زموږ په هېواد کې د اوبدلو فابریکې کومې دي؟
- ټوکر اوبدل د صنعت په کوم ډول پورې اړه لري؟

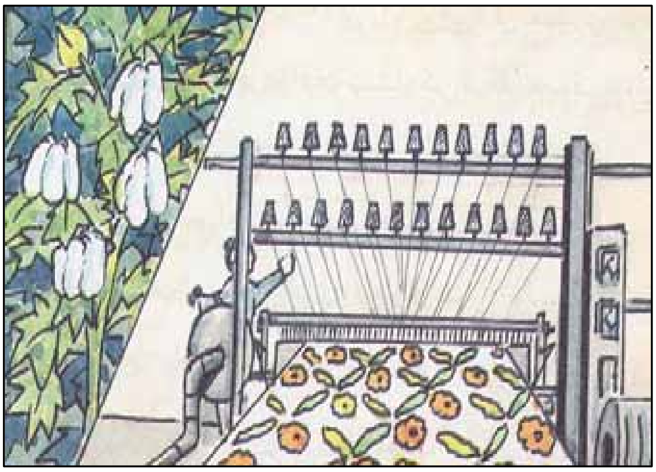

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

تېل	تحمیلول
لامل	سبب، علت

په افغانستان کې د اوبدلو بېل بېل ډولونه لکه سپېسین، وړین، سونډي او وریښمین ټوکران، غالۍ، ټغرونه، شطرنجۍ، پوزي او داسې نور رواج لري. له دې جملې څخه د غالیو او ټغرونو صنعت د هېواد په دننه او بهر کې زیات ارزښت لري.

د نساجۍ او ټوکرانو اوبدلو صنعت د سپکو صنایعو له ډلې څخه شمېرل کېږي. دغه صنعت زموږ په هېواد کې له تېل شوي جګړې څخه د مخه زیات تولیدات درلودل، خو په دې دوو وروستیو لسیزو کې په ټپه ودرېد.

د سولې او هوساینې په منځته راتګ سره دولت په دې هڅه کې دی چې دغه صنعت بیا راژوندی او وده ورکړي.

زموږ په هېواد کې د اوبدلو فابریکې د بګرامیو نساجۍ فابریکه، د ګلبهار د نساجۍ فابریکه، د پلخمرۍ او جبل السراج د نساجۍ فابریکې، د کندهار د وړیو اوبدلو فابریکه، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلخمري د وړيو اوبدلو فابرېکه او د ځرخي پله د وړيو اوبدلو فابرېکې څخه عبارت دي، چې له دې جملې څخه کولی شو د ګلبهار او بګراميو د نساجي له فابريکو څخه يادونه وکړو.

د بګراميو نساجۍ فابرېکه:

د بګراميو د نساجۍ فابرېکه د بګراميو د ولسوالۍ په سيمه کې پرته ده. په **۱۳۴۶** لمريز کال کې يې د چين د هېواد په مرسته د (۷۲۰) مليونو افغانيو په پانګې په کار پيل وکړ چې څلور توليدي برخې، لکه نختابي، اوبدل، رنګول او تخنيک يې درلودې.

په دې فابريکه کې (۴۶۰۰) کسه کارګران او اداري کارکوونکي په کار بوخت وو او هر کال يې يوه اندازه د يادونې وړ توليدات درلودل. اوس د جګړو له امله له فعاليت څخه لويدلې ده او زياتره ماشينونه يې وران، ويجاړ او يا هم لوټ شوی دی.

د ګلبهار نساجي فابرېکه:

ددې فابرېکې د جوړيدو کار په **۱۳۴۲** لمريز کال کې پيل شو. په **۱۳۴۹** لمريز کال کې يې د ۶,۶ مليونو افغانيو په پانګه په فعاليت پيل وکړ. د اتوماتيک اوبدلو څانګې يې درلودې او د رنګولو په وسايلو او ټاپه کولو سره سنبال و. دغې فابرېکې د سپنسينو ټوکرانو پر اوبدلو سربېره د خلکو د اړتيا وړ کمپلې هم توليدولې.

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په دوو ډلو ووېشل شي. هره يوه ډله دې د نساجي د توليداتو د پرمختګ او نه پر مختګ په هکله يوه له بلې سره خبرې وکړي او د هغو لاملونه دې ولټوي.

ښلګه ييزې پوښتنې:

۱. د بګراميو د نساجي فابرېکه چېرې پرته او په کوم کال کې جوړه شوی ده؟
۲. د بګراميو د فابرېکې توليدي څانګې څو وې؟ د هرې يوې نوم واخلئ.
۳. د ګلبهار فابرېکه په سپنسينو ټوکرانو سربېره نور کوم شيان توليدوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږویشتم لوست

زموږ په هېواد کې د برېښنا د تولید فابرېکې

موخې:

- د برېښنا له انرژۍ سره د زده کوونکو اشنايي.
- زده کوونکي دې د برښنا له وسايلو څخه سمه ګټه واخيستلای شي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

پلټنه	لټونه، لټول
سروې	پلټنـــه ، د لومړنيـــو معلومـــاتو راغونډول

- زموږ په هېواد کې له برېښنا څخه څه وخت ګټه واخيستل شوه؟
- سيندونه د برېښنا په توليد کې څه رول لري؟
- آيا کولی شئ چې د هېواد د برېښنا د توليد د څو دستګاوو نومونه واخلئ؟

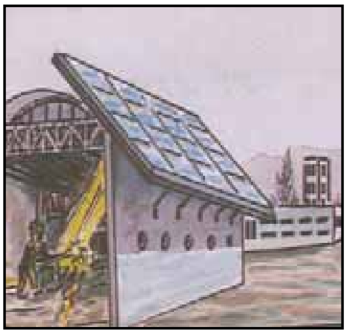

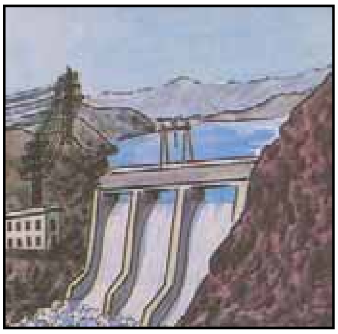

له حرارتي برېښنا څخه چې د جنراتورونو په واسطه توليدېږي د لومړي ځل لپاره زموږ په هېواد کـــې د امير عبدالرحمن خان په زمانه کې کار واخيستل شو چې د کوچنۍ داينمو په واسطه توليديده او د څـــو څراغونو د روښانولو ظرفيت يې درلود. وروسته د حرارتي برېښنا د توليد کوچني ماشينونه په کابـــل، ننګرهار او پغمان کې په کار ولويدل.

اوبيزه برېښنا د اوبو ګرځوونکو بندونو په واسطه توليديږي. په افغانستان کې کلـــه چـــې صنعت پرمختګ وکړ له روانو اوبو څخه د برېښنا د توليد لپاره سروې او پلټنې پيل شوي.

افغانستان له جغرافيايي پلوه يو غرنی هېواد دی. د مستو او څپاندو سيندونو موجوديت يې د برېښنا په توليد کې د ارزانه او ګټورو منابعو له ډلې څخه وګڼل شول چې موږ دلته د برېـــښنا د توليـــد هـــره فابرېکه په لنډه توګه مطالعه کوو.

SS(P)0507

۱– زموږ په هېواد کې د اوبیزي بریښنا لومړنۍ فابریکه د جبل السراج فابریکه ده چې په **۱۲۹۳** لمریز کال کې د انګلیسي کارپوهانو په مرسته د سالنګ د سیند دپاسه سروې او نقـشه یـې واخیستل شوه. دغې دستګاه لومړی د کابل ښار او بیا وروسته د جبل السراج او چاریکـار ښارونه روښانول. اوس یوازې د هغې له بریښنا څخه د پروان ولایت ګټه اخلي.

۲– **د پلخمري د بریښنا د تولید دستګاه:** دغه دستګاه د کندوز د سیند دپاسه جوړه شوې ده. د هغې د بریښنا له انرژۍ څخه د پلخمري د سمنټو په فابریکې، د بغلان د قـنـد جوړولـو پـه فابریکې او د پلخمري د سیلو په فعالولو کې کار اخیستل کېده.

۳– **د وردګو د چک د بریښنا د تولید بند:** دغه دستګاه درې توربینونه لري او د هغې د بریښنا له انرژۍ څخه د کابل ښار په روښانولو کې کار اخیستل کېده.

۴– **د ماهیپر، سروبي، نغلو او درونټې د بریښنا د تولید دستګاوې:** د بریښنا د تولید دغه دستګاوې د کابل د سیند د پاسه جوړې شوې دي چې د ماهیپر، سروبي او نغلو بندونو د بریښنا له انرژۍ څخه د کابل ښار په روښانولو او د درونټې له بریښنا څخه د جـلال آباد د ښار په روښانولو کې کار اخیستل کېږي.

۵– **د کجکي د بریښنا د تولید بند:** زموږ په هېواد کې د بریښنا د تولید تر ټولو لوی بند دي چې د هېواد په سویل لویدیځ کې د هلمند د سیند دپاسه جوړ شوي دي. د بریښنا له انرژۍ څخه یې ګاونډي ولایتونه لکه: هلمند، کندهار، او نورې سیمې ګټه اخلي.

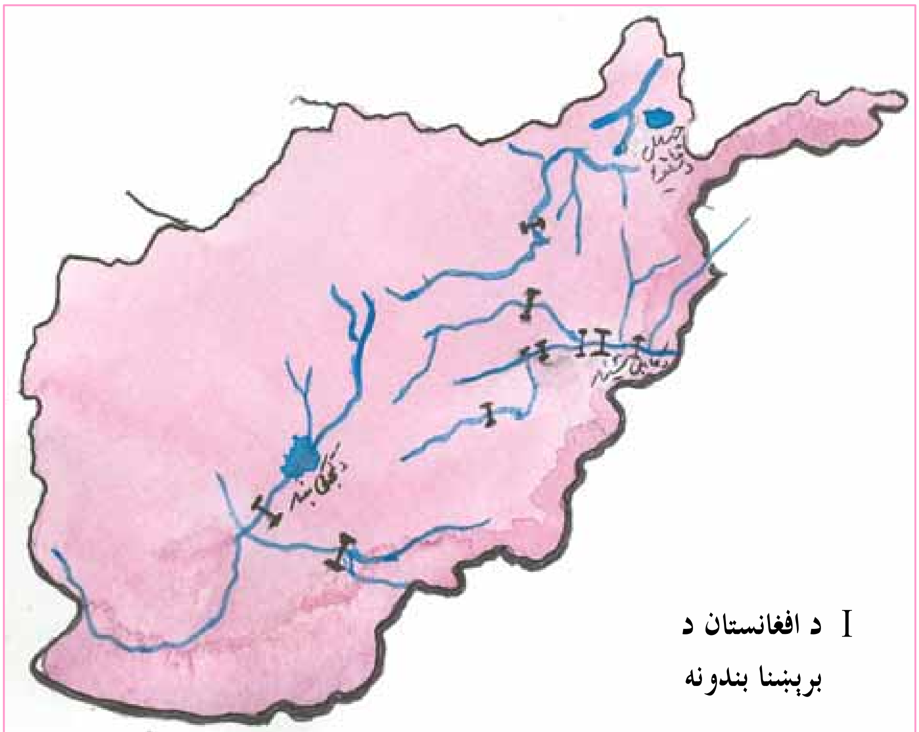

I د افغانستان د بریښنا بندونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په دوو ډلو وويشل شي.
لومړۍ ډله دې په هېواد کې د برېښنا د تاريخچې په هکله او دويمه ډله دې په هېواد کــې د برېــښنا د توليــد د پام وړ دستګاوو په هکله يو له بله سره خبرې اترې وکړي او بيا دې د دواړو ډلو اســتازي د خپلــو ډلــو نظــر په ټولګي کې ولولي.

ښېلګه ييزې پوښتنې:

۱– د امير عبدالرحمن خان په وخت کې له حرارتي برېښنا څخه کار اخيستل کېده او که له اوبيـــزې برېښنا څخه؟
۲– د جبل السراج د برېښنا د بند نقشه په کوم کال کې د کوم سيند دپاسه واخيستل شوه؟
۳– د پلخمري د برېښنا له انرژۍ څخه کومو موسسو ګټه اخيسته؟
۴– د ماهيپر، سروبي، نغلو او درونټې د برېښنا بندونه د هېواد په کومو سيمو کې پراته دي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:
زده کوونکي دې د ۵۸ مخ نقشې څخه په ګټې اخيستنې سره د هېواد د برېښنا د سترو بندونو موقعيت په نښه او سبا دې په ټولګي کې نورو ته وښيي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه ويشتم لوست

د سيمنټو جوړولو فابريکې

موخه:
- زده کوونکي دې د سيمنټو جوړولو له فابريکو سره اشنا شي.

۱- له سيمنټو څخه په څه شي کې کار اخلو؟
۲- زموږ په هېواد کې د سيمنټو جوړولو څو فابريکې موجودې دي؟

له سيمنټو څخه د کورونو، جوماتونو، ښوونځيو، پلونو او نورو ودانيو په جوړولو کې کار اخيستل کېږي. دغې صنعت زموږ په هېواد کې ترېوې اندازې پورې وده کړې ده او سيمنټ يې ښه جنسيت لري.

د سيمنټ جوړولو ډېره ستره فابريکه، د غوري د سيمنټو فابريکه ده چې په ۱۳۲۲ لمريز کال کې د چک او سلواک په تخنيکي او اقتصادي مرسته بشپړه او د هېواد پـــه ســـاختماني چارو کې يې زيات خدمتونه سرته رسولي دي.

د جبل السراج دسيمنټو جوړولو فابريکې په ۱۳۳۷ لمريز کال کې په فعاليت پيل وکړ د دې فابريکي کلنۍ توليد (۳۸۲۲٦) ټنو په شاوخوا کې و.

دغې ساختماني ارزښتناکې مادې ته د ورځ په ورځ زياتيدونکی اړتيا له امله د ســـيمنټ جوړولو فابريکو په هرات او کندهار کې هم په توليد پيل وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو وويشل شي. هره ډله دې په دې هکله چې له سيمنټو څخه څه کار اخيستل کېږي، خبرې وکړي او بيا دې د دوی د استازي د خپلې اړوندې ډلې نظر خپلو ټولگيوالوته څرگند کړي.

بېلگه ييزې پوښتنې:

۱− د غوري د سيمنټو فابريکه په کوم کال کې جوړه شوه؟

۲− د غوري د سيمنټو فابريکې د کوم هېواد په مرسته په کار پيل وکړ؟

۳− د افغانستان سيمنټ څه ډول جنسيت لري؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

ستاسې په سيمه کې له سيمنټو څخه څه کار اخيستل کيداې شي، په دې هکله يو مطلب وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلزي صنایع

موخې:

- زده کوونکي دې څه ناڅه له فلزي صنایعو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د فلزاتو په ارزښت وپوهیږي.
- زده کوونکی دې د فلزي تولیداتو مختلف ډولونه یو له بله څخه بیل کړای شي.

۱ – آیا کولای شئ ووایاست چې څو ډوله فلزات پیدا کیږي؟

۲ – له کوم ډول فلزي وسایلو څخه کار اخلئ؟

۳ – زموږ په هېواد کې فلزي وسایل چېرې جوړیږي؟

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ

سابقه	لرغونی
پښ	آهنګر
استخراج	را ایستل
استحصال	حاصلول، لاسته راوړل

فلزي صنعت زموږ په هېواد کې ډېر لرغوني دي. پښانو به پخپلو کوچنیو دستګاوو کې د پولادو او اوسپنې څخه جلا جلا فلزي سامانونه لکه: اره، تیشه، لور، څټک، یوم، تبر او داسي نور جوړول.

حلبي جوړوونکو به د اوسپنې د څادرو له تختو څخه سطلونه، چاي جوشونه او د لرګیو او تیلو د بخاریو بیل بیل ډولونه جوړول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسگرانو به له مسو څخه د ډوډۍ خوړلو د کاسو جلا جلا ډولونه او د ډوډۍ پخولـــو مختلف دیگونه جوړول په دې توګه د وخت په تیریدو سره دغه صنعت له کوچنیو دستگاوو څخه لویو دستگاوو ته پر مختگ وکړ. په دې ترتیب ویلی شو چې فلزي صنایع د فلزاتو د را ایستلو او په صنعت کې د هغوی له کارولو څخه عبارت دي:

رنگه فلزي صنایع: د رنگه فلزاتو له استحصال، بډای کولو او ویلي کولو څخه لکه: مـــس، قلعي، سرب، نکل، المونیم، منگنیز، سره زر، سپین زر او داسې نور له رنگه فلزاتو څخـــه د برېښنا د انرژۍ په لېږدولو او د گاڼو په جوړولو کې کار اخیستل کېږي.

د فلزي تولیداتو د لویو دستگاوو له ډلې څخه کولای شو چې د جنگلک د فابریکې یادونـــه وکړو.

د جنگلک کارخانې:

د جنگلک کارخانې د کابل په ښار کې موقعیت لري. په **۱۳۴۹** لمریز کال کې د روسیې (پخواني شوروي اتحاد) په مالي او تخنیکي مرسته بشپړې شوې دي. دوې تولیـــدي برخـــې لري.

یوه یې د فلزي سامان آلاتو لکه: د مېز، چوکۍ، چپرکټ، لاسي کراچۍ، مـــیخ، فلـــزي دروازې او الماری، د موټرو پرزې، سیخ گول او داسې نورو د تولید څانگه او بله څانگه یې د ترکاڼۍ څانگه ده.

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي. یوه ډله دې پـــه هېواد کې د شخصی فلزي صنایعو په اړوند او بله ډله دې د جنگلک د کارخانو پـــه هکلـــه سره وغږېږي او بیا دې وروسته د دوی استازي د خپلې اړوندې ډلې نظر په ټـــولگي کـــې څرگند کړي.

بېلگه ییزې پوښتنې:

۱– پښان پخپلو فلزي دستگاوو کې کوم ډول فلزي شیان جوړوي؟
۲– رنگه فلزات له کومو شیانو څخه عبارت دي؟ نومونه یې واخلي.
۳– حلبي جوړوونکي د اوسپني له تختو څخه کوم شیان جوړوي؟
۴– د جنگلک کارخانې کوم شیان تولیدوي؟

له ټولگي څخه د باندې فعالیت:

د فلز په هکله د لویانو په مرسته یو مطلب ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهه ویشتم لوست

زموږ په هېواد کې حجاري او ترکاڼي

موخې:

- د لرګیو له صنعت سره د زده کوونکو څه نا څه اشنايي
- د حجارۍ له صنعت سره د زده کوونکو آشنايي

۱– له لرګیو څخه په کومو چارو کې کار اخیستل کېږي؟

۲– حکاکان او کاڼي جوړوونکي د مرمرو له ډبرو څخه ډول شیان جوړوي؟

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

حجاري	ډبرین صنعت، یعني له تیږي څخه د شیانو جوړولو صنعت
حجر	تیږه ، ډبره
حکاکان	هغه کسان چې په ډبره کې لیکل کوي
موبل او فرنیچر	میز، چوکۍ ، کوچ، الماری، فرش وظرف او نور

د لرګیو صنعت له پخوا څخه زموږ په هېواد کې دود و. ترکاڼانو به له لرګیو څخــه دروازې، کړکۍ، یوې، میزونه، چوکۍ، الماری او داسې نور توکي جوړول.

په نورستان کې له لرګیو څخه جوړ شوي صندوقونه، چوکۍ او میزونه ډېر په زړه پــورې او ارزښتناک وو چې د سیلانیانو پام یې ځانته وراړولو. د لرګیو صنعت او له هغې څخه ګټې اخیـــستنې ورو ورو پر مختګ وکړ تر هغو چې د ترکاڼۍ کوچنۍ دستګاوې په لویو فابریکو واوښتې. د افغـــان ترکاڼۍ فابریکه په کابل کې جوړه شوه. دغه فابریکه په هېواد کې د لرګیو یوازېنۍ فابریکه ده چـــې د سیمې په کچه د ایران او پاکستان له دولتونو سره د لرګیو د صنعت په تولید کې سیالي کولی شــې. دغه فابریکه د تولید، ترمیم او روزنې برخې لري چې د رنګمالۍ، کیندنې، پلې او چوکاټ جـــوړونې برخې هم په هغې کې په فعالیت بوختې دي. تولیدات یې د هېوادوالو د اړتیا وړ د موبل او فرنیچـــر مختلفو ډولونو، الماریو، دروازو او کړکیو څخه عبارت دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

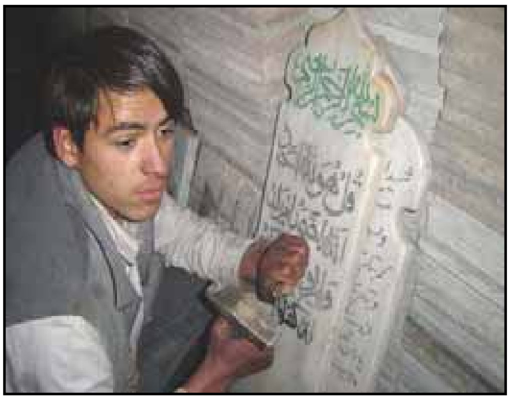

د حجارۍ صنعت هم د ترکانۍ د صـــنعت په څېر د پخوا راهيسې زموږ په هېـــوادکې رواج لري. د مرمرو او رخام له ډبرو څخـــه د هېـــواد تکړه ډبرې توږونکي د کوروتو او نورو تعميرونو لپاره ښکلي ډبرې او همدارنګه د لوښو مختلـــف ډولونه، لکه: سګرټ دانۍ، ګلدانۍ، د ډبرو پيالې، ميزونه او داسي نور شيان جوړوي.

اووه رنګه ډبره چې د (سنګ هفت قلم) په نامه يادېږي او د هرات په ولايـــت کـــې د خواجـــه عبدالله انصار د زيارت تر څنګ پرته ده ځانګړې هنري او تاريخي ارزښت لري.

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب له لارښوونې سره سم په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د لرګيو د صنعت په اړوند او دويمه ډله دې په هېواد کې د حجارۍ دصنعت په اړوند يو له بله سره مباحثې وکړي او بيا دې د هغوی استازي د خپلو اړوندو ډلو نظر ټولګيوالوته ووايي.

بيلګه ييزې پوښتنې:

١– د هغو شيانو نومونه واخلئ چې ترکاڼان يې له لرګيو څخه جوړوي؟

٢– زموږ د هېواد د کوم ولايت د لرګيو صنعت ډېر شهرت لري؟

٣– ډبرې توږونکو له ډبرو څخه کوم ډول شيان جوړول، نومونه يې واخلئ؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلو لويانوپه مرسته د هغو شيانو نومونه وليکي چې د دوی په ځای کې له لرګيو څخه جوړيږي او په ټولګي کې دې ولولي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیرشم لوست

په افغانستان کې سوداګري

موخې:
- په افغانستان کې له سوداګرۍ سره د زده کوونکو آشنايي
- زده کوونکي دې د سودا ګرۍ بېلابېلــې لارې چـــارې زده کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ

اړتيا	ضرورت
بهرني	خارجي
مروج	دوديز، رواج، رواجي
تړاو	ارتباط
مارکيټ	بازار

- سوداګري څه شی ده؟
- سوداګري په يوه هېواد کې څه اغېز لري؟
- کوم ډول حاصلات او لاسته راوړنې د هېواد سوداګري تشکيلوي؟

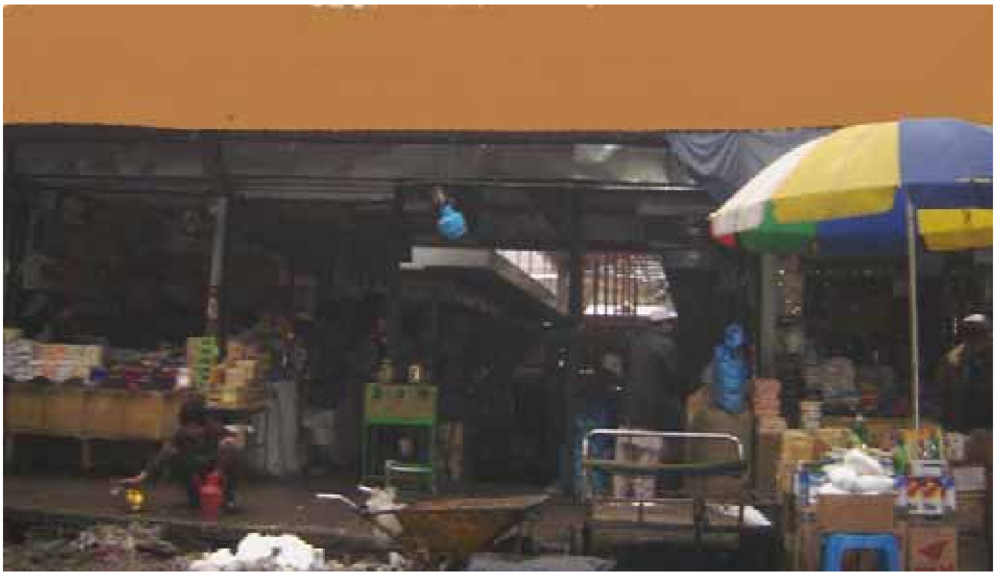

انسانان د خپلو اړتياوو د پوره کولو لپاره اړ دي چې جوړ شوي شيان نوروته وړاندې کړي او په بدل کې يې د خپلې اړتيا وړ شيان له نورو څخه لاسته راوړي. د خلکو دغه اړتيـــاوې او د هغوی اړتياوو چمتو کولو او غوښتلو ته سوداګري ويل کېږي. سوداګري په دوه ډولــه ده.

۱ – کورنۍ سوداګري ۲ – بهرنۍ سوداګري

د هر هېواد ښېرازي او پر مختګ د هغه هېواد په پيداوار او د توليد د اندازې په زياتوالي پورې اړه لري. په هره اندازه چې د يو هېواد د پيداوارو د لېږلو اندازه زياته وي پـــه همغــه اندازه بهرنۍ پيسې هغه هېواد ته ډېرې راوړل کېږي. د هغه هېواد اقتصاد پياوړی کېږي او د هغه هېواد د مروجو پيسو ارزښت لوړيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره له دې چې زموږ هېواد په وچه کې پروت یو هېواد دی او له آزادو اوبو او سمندرونو سره نیغ په نیغه کوم تړاو نه لري، خو بیاهم د نړۍ د سوداګرۍ له زیاتو مارکیټونو سره سوداګریز تړاو لري. د افغانستان سوداګري په ټولیز ډول د کرنې او د څارویو په پیداوارو باندې ولاړه ده. که څه هم زموږ په هېواد کې صنعتي چارو پر مختګ نه دی کړی، له دې سره سره لاسي صنعت لکه: غالي او ټغرونه یا داسې نور رواج لري. له همدې امله زموږ د هېواد د صادراتو لومړی قلم د کرنې او مالدارۍ پیداوار تشکیلوي.

افغانستان هر کال د کرنې یوه زیاته اندازه پیداوار لکه: وچې او تازه مېوې د پاکستان او هندوستان هېوادونو ته لیږي. همدارنګه یوه زیاته اندازه وچه میوه لکه: بادام، پسته او ممیز اروپایي او امریکایي هېوادونو ته هم لیږل کېږي.

زموږ د هېواد د څارویو پیداوار لکه: وړۍ، پوستکي، قره قل پوستکي، او کولمې اروپایي بازارونو او د نړۍ نورو هېوادونو ته وړل کېږي. د همدغه پیداوارو له لارې یوه زیاته اندازه بهرنۍ پیسې زموږ هېواد ته راځي او د هېواد د اقتصاد په پیاوړتیا باندې ډېر اغېز کوي.

زده کوونکي دې د ښوونکي تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د لوست غوره او د پام وړ مطلبونه په لنډه توګه ووايي او د هغوی ګټې دې په ټولګي کې بیان کړي.

ښېلګه ییزې پوښتنې:

– د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د ناسمو جملو په وړاندې د (غ) توری ولیکئ.

١– د هر هېواد ښېرازي او پر مختګ د هغه هېواد د پیداوارو په اندازې پورې اړه لري. (   )

٢– سره له دې چې افغانستان په وچې کې را ګیر هېواد دی، له دې سره سره هم د نړۍ د سوداګرۍ د مارکیټونوسره تړاو لري. (   )

٣– د افغانستان سوداګري په ټولیزه توګه په لاسي صنعت باندې ولاړه ده. (   )

۴– د افغانستان د سوداګرۍ د پام وړ او غوره قلمونه له غالیو او وچو مېوو څخه عبارت دي. (   )

له ټولګي څخه د باندې کار او فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو لویانو په مرسته د هغو شیانو او جنسونو لست ترتیب کړي چې زموږ د هېواد سوداګران یې له بهر څخه راوړي. هغه دې بیا په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يودېرشم لوست

کورنۍ سوداګري

موخې:

- زده کوونکي دې له کورنۍ سوداګري سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې وارداتي او صادراتي قلمونه يو لــه بــل څخــه جلا، جلا وليکي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ

توکي	مواد ، شيان
زمينه	طرح، موضوع، متن يا هغه څه چې نقشه يي په مخ واخيــستل شي
رول	تمثيل، اهميت، برخه
پلورل	خرڅول
پيرودل	اخيستل، رانيول

- کورنۍ سوداګري د هېواد په اقتصاد باندې څه اغېز لري؟
- سوداګر په هېواد کې د ننه کوم شيان وړاندې کوي؟

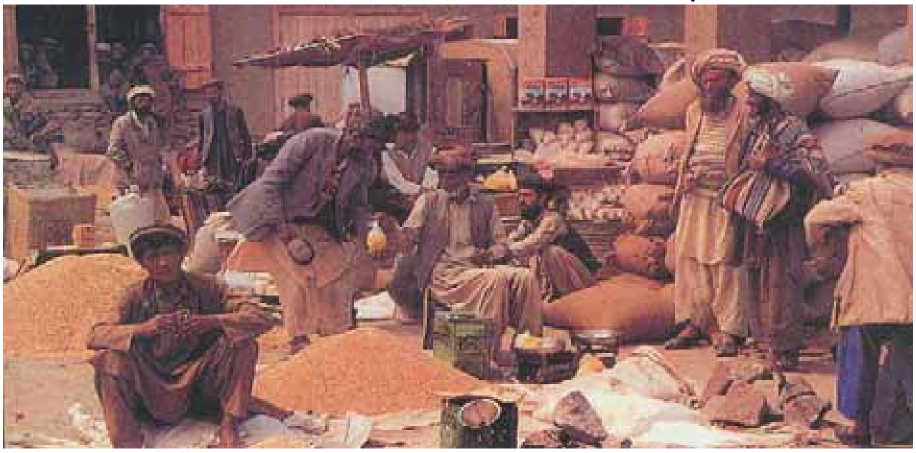

کورنۍ سوداګري د هېواد د اقتصادي فعاليتونو غوره او ډېره د پام وړ برخه جوړوي چې د کورنيو سوداګرو په مرسته تر سره کېږي. دغه سوداګري د کار د پيدا کيدو لپــاره د آزادې پانګې اچونې زمينه برابروي چې د پيداوارو په لوړولو او د هېواد د اقتصاد په پرمختــګ او غوړيدا کې ښه اغېز لري.

کورنۍ سوداګري نه يوازې ښارونه يو له بله سره نښلوي بلکې د هېواد د بېلابېلو قومونو، قبيلو او خلکو تر منځ ټولنيزو، فرهنګي، اقتصادي او سياسي اړيکو ته پراختيا ورکوي. کوچني سوداګر له کليو څخه کوچنيو ښارونو او کله هم د هېواد لويو ښارونو ته د سوداګرۍ توکي وړي او په بدل کې يې له لويو ښارونو څخه کوچنيو ښارونو، ولسواليو او لرې پرتو کليوته د خلکو د اړتيا وړشيان وړې. له دې لارې څخه ګټه تر لاسه کوي او هم د خپلو خلکو اړتياوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوره کوي. دغه سوداګر ډېر اومه توکي، مېوې، د لاسي صنعت پیداوار او څاروي ښارونو ته وړاندې کوي او په بدل کې یې د اړتیا وړشیان خپلو اړوندو سیمو ته وړي.

زموږ په هېواد کې وروستۍ څو کلنې جګړې د سوداګرۍ په چارو باندې هم خپل بد اغېز په ځای پرېښود.

د لنډ مهالې او منځ مهالې اداري او اسلامي دولت په منځته راتلو سره پـــه هېـــواد کـــې سوداګري بیاله سره وغوړېده او د آزاد بازار لپاره یې زمینه برابره کړه.

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي، هر یودې د کورنۍ سوداګرۍ په باره کې له بل سره وغږېږي او د ټولګي په وړاندې دې د خپلې ډلې نظر څرګند کړي.

بیلګه ییزې پوښتنې:

۱ – کورنۍ سوداګري د ښارونو او کلیو د خلکو تر منځ څه رول لوبولي شي؟ بیان یـــې کړئ.

۲ – کورني سوداګر کوم توکي د کلیو او ښارونو تر منځ وړي او راوړي؟

۳ – ستاسې په سیمه کې کوم شیان پلورل او پیرودل کېږي؟ د هر یو نوم واخلې؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو په مرسته په کورنۍ سوداګرۍ باندې د وروستیو څو کلنو جګړو د اغېز په هکله یو مطلب ولیکي او په ټولګي کې دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه دېرشم لوست

بهرنۍ سوداګري

له نوو لغتونو سره آشنا شئ.

مفهوم	پوهول شوي، هغه څه چې سړي پرې پوه شي
بهرنۍ	خارجي
توکي	مواد، شيان
ذهن	زيرکي، څوره، څره
وده	نمو، انکشاف

موخې:

- زده کوونکي دې د بهرنۍ سوداګرۍ په مفهوم باندې وپوهېږي.
- زده کوونکي دې د افغانستان د بهرنۍ سوداګرۍ له تاريخچې سره آشنا شي .

- د افغانستان د بهرنۍ سوداګرۍ د تاريخچې په هکله څومره پوهېږئ؟

سوله د بهرنۍ سوداګرۍ او د هېوادونو تر منځ د ښو اړيکو په برخه کې څه اهميت لري؟

- وروستيو څو کلنو جګړو زموږ په بهرنۍ سوداګرۍ باندې څه اغېز کړی دی؟

افغانستان په پخوا وختونو کې د آسيا او اروپا د لويو وچو تر منځ د سوداګرۍ د لارې په اوږدو کې پروت و چې چين څخه به وريښمين او د سوداګرۍ نور توکي او له هند څخه به درمل او مصالحه باب د افغانستان له لارې د پخواني يونان او روم خاورې ته او له همدغو ځايونو څخه به د سوداګرۍ توکي له همدغې لارې آسيايي هېوادونو ته وړل کېدل. له دې امله د سوداګرۍ دغه ليکه د وريښمو د لارې په نامه مشهوره شوه، چې تر اوسه پورې زموږ د هېواد د خلکو په سينو او تاريخونو کې همداسې ځلانده پاتې ده.

څرنګه چې په افغانستان کې صنعتي پيداوارو پوره وده نه ده کړې نو له دې کبله زموږ خلک اړ کېږي چې د خپلې اړتيا وړ شيان له بهر څخه راوړي. له دې امله افغانستان د نړۍ له يو شمېر هېوادونو سره د سوداګرۍ اړيکې ټينګې کړې دي.که څه هم له کورنيو جګړو د مخه په هېواد کې يو شمېر فابريکې وې، خوله بده مرغه د وروستيو څو کلنو جګړو او پرله پسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وچکالیو په ترڅ کې زموږ د هېواد کرنیز، صنعتي او د مالدارۍ پیداوار چې زموږ د بهرنـــۍ سوداګرۍ لوړه برخه یې جوړوله، زیانمن شوي دي او یا هم په بشپړه توګه له منځه تللي دي. له نیکه مرغه د انتقالي او اسلامي جمهوري دولت په منځته راتګ سره سوله زموږ هېواد تـــه راغله او بهرنۍ سوداګرۍ وغوړېده. یو شمېر تولیدي کارخانې له سره جوړې او په تولید یې پیل وکړ. حکومت پرېکړه وکړه چې د هېواد د اقتصاد د پر مختګ او غوړېدنې لپاره کورني او بهرني پانګه وال د پانګې اچونې لپاره وهڅوي او سوداګرۍ ته له ســـره وده او ســـمون ورکړي.

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په څو ډلو ووېشل شي.

- دسوداګرۍ د تاریخچې
- له جګړو څخه د مخه سوداګرۍ
- له جګړو څخه وروسته سوداګرۍ

په هکله دې یو له بل سره خبرې وکړي او په ټولګي کې دې هغه وړاندې کړي.

بیلګه ییزې پوښتنې:

۱– افغانستان په پخوا وختونو کې له کومو هېوادونو سره د سوداګرۍ اړیکې درلودې؟

۲– د افغانستان د سوداګرۍ مشهوره لاره په کوم نوم نومول شوې وه؟

۳– څو کلنو وروستیو جګړو د افغانستان په بهرنۍ سوداګرۍ باندې څه اغېز کړی دی؟

۴– د افغانستان اسلامي جمهوریت د هېواد د اقتصاد د ودې لپاره څه ډول پرېکړه وکړه؟

له ټولګي څخه بهر کار او فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو په مرسته د ځینې هغو توکو لست جوړ کړي چې د سوداګرو په مرسته له بهر څخه هېواد ته راوړل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دري دېرشم لوست

د افغانستان واردات او صادرات

موخې:
- زده کوونکي دې صادرات وپېژني.
- زده کوونکي دې د وارداتو په هکله معلومات تر لاسه کړي.
- زده کوونکي دې وارداتي او صادراتي توکي يو له بله څخه جلا کړای شي.
- زده کوونکي دې د هېواد د اقتصاد له پياوړتيا سره مينه پيدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ

جلا	بېل
زنګی	زيره
عايدات	در آمد
منبع	سر چينه

- آيا پوهيږئ چې صادرات څه ته ويل کېږي؟
- آيا پوهيږی چې واردات څه مفهوم لري؟
- آيا د هېواد د وارداتي توکو نومونه اخيستی شئ؟

که چېرې په يو هېواد کې کرنيز، مالداري، صنعتي او کاني (معدني) پيداوار په زياته اندازه توليد او تر لاسه شي د دغو توکو زياته برخه بهرته د خرڅلاو لپاره لېږل کېږي. د دغو توکو بهر لېږلو ته صادرات ويل کېږي.

زموږ د هېواد د صادراتو د پام وړ قلمونه دادي: پنبه، وچې او تازه مېوې، طبي بوټي لکه (زنګی)، هينجه، خوږه ولي، وړی، پوستکي، کولمې، د قره قل پوستکي، غالۍ او داسې نور.

هرکله چې د يو هېواد د مالدارۍ، کرنې او صنعت پيداوار د هغه هېواد د خلکو اړتياوې پوره نه کړای شي، په داسې وخت کې هغه هېواد اړکېږي چې د اړتيا وړشيان له بهر څخه وارد کړي. له بهر څخه د اړتيا وړ د دغو شيانو راوړو ته واردات ويل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمورږ د هېواد د وارداتو د پام وړ توکي دا دي: غنم، اوړه، کوښې، د برېښنا ســامان، راډیو، تلویزیون، ټیپ، یخچال او د لېږد وسایل، لکه: الوتکې، موټر، موټرسایکل، بایسیکل او داسې نور. له بده مرغه د وروستیو څو کلنو جګړو او پر له پسې وچکالیو له امله د هېواد د صادراتو اندازه کمه او د هغې پرځای د وارداتو اندازه زیاته شوې چې د هېواد اقتــصاد یـــې کمزوری کړی دی.

زمورږ په هېواد کې د سوله غوښتونکو هېوادونو په مرسته د لنډ مهالې ادارې او انتقالي او اسلامي جمهوري دولت په منځته راتلو سره سوله او امنیت ټینګ شوی دی. غوره ده چې د هېواد د اقتصادي پرمختیا لپاره نورې ښې لارې چارې ولټول شي.

د افغانستان بندرونه:

افغانستان هغه هېواد دی چې سمندرته لار نه لري. د مالونو وړل راوړل یـــې د هغـــو بندرونو له لارې تر سره کېږي چې د هېواد په پولو (سرحدونو) کې پراته دي. هغه محصول چې د سوداګرۍ د مالونو د وړلو راوړلو له لارې لاس ته راځي د دولت له خوا ټولېږي او د دولت لپاره یوه عایداتي سرچینه ګڼل کېږي. د افغانستان مشهور بندرونه په لاندې ډول دي:

۱– د حیرتان بندر، د بلخ په ولایت کې

۲– د تورخم بندر، د ننګرهار په ولایت کې

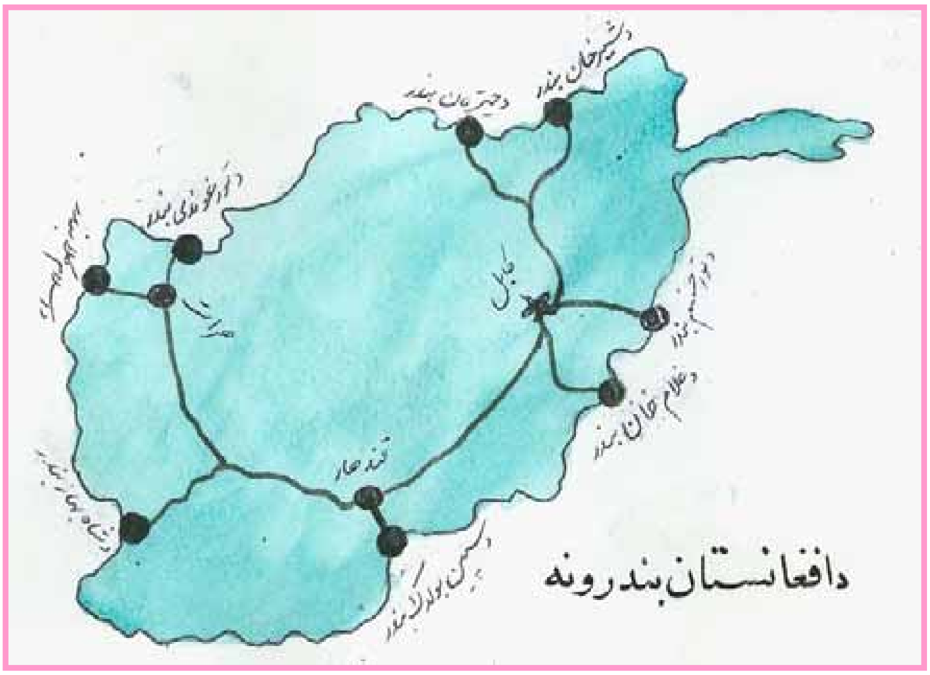

SS(P)0507

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- د سپین بولدک بندر، د کندهار په ولایت کې

۴- د اسلام قلعه او تورغنډۍ بندرونه، د هرات په ولایت کې

۵- شیر خان بندر، د کندوز په ولایت کې

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو وویشل شي او هره ډله دې د لاندې موضوعګانو په هکله یو له بله سره خبرې وکړي.

صادرات:

واردات:

بیلګه ییزې پوښتنې:

د سمې پوښتنې په وړاندې د (ص) توری او د ناسمې پوښتنې په وړاندې د (غ) توری ولیکئ.

۱- د افغانستان د صادراتو د پام وړ قلمونه صنعتي توکي تشکیلوي. (   )

۲- هغه شمېر شیان چې خرڅلاو لپاره بهرته لېږل کېږي، صادرات ورته وایي. (   )

۳- هغه شیان چې له بهر څخه هېواد ته راوړل کېږي، صادرات بلل کېږي. (   )

۴- زموږ د هېواد د وارداتو د پام وړ قلمونه د برېښنا سامان آلات، خوراکي توکي او د لېږد رالېږد وسایل تشکیلوي. (   )

۵- د حیرتان بندر د بدخشان په ولایت کې پروت دی. (   )

له ټولګي څخه بهر کار او فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو لویانو په مرسته د صادراتي او وارداتي توکو په هکله یو مطلب ولیکي او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- د استوګنې چاپېريال او طبيعي سرچينې

څلور دېرشم لوست   د افغانستان اقليم

موخې:

- د افغانستان له اقليم سره دې زده کوونکي آشنا شي.
- زده کوونکي دې د نقشې پر مخ د اقليم له پلوه د هېواد بېلابېلې سيمې يوه له بلې څخه بېلې کړای شي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ

پايښت	دوام
توپير	فرق
ارتفاع	لوړ والي
سمندر	بحر

- اقليم د خلکو پر ژوند باندې څه اغېز لري؟
- غرونه او لوړې ژورې د يو هېواد پر اقليم باندې څه اغېز لري؟
- ستاسې د استوګنې د ځای اوبه او هوا څنګه دي؟

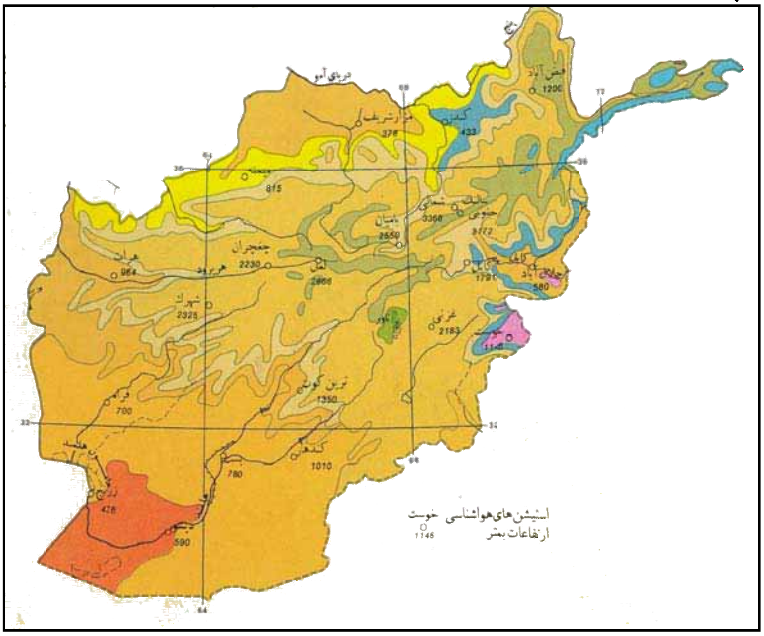

د انسان ټولې هڅې چې د ژوند د پايښت لپاره تر سره کېږي نېغ په نېغه د هغې سيمې د اقليم تر اغېز لاندې وي.

هغه خواړه چې خوري يې، هغه اوبه چې څښي يې، هغه کالي چې د اقليم له بدلون سره سم يې د ځان د ساتلو لپاره اغوندي، هغه کور چې ژوند په کې کوي، هغه ورځني کارونه چې د خپل ژوندانه د پايښت لپاره يې سرته رسوي، ټول د هغې سيمې د اقليم تر اغېز لاندې دي چې ژوند په کې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ هېواد په معتدله شمالي سیمه کې پروت دی. اقلیم یې په بېلابېلو برخو کې له سمندرونو څخه د لرې والي، د سمندر له کچې څخه د لوړوالي، د غرونو د لوړوالي او ټیټوالي او هغو بادونو له کبله چې د هغې پر خوا لګیږي، یو له بله څخه توپیر لري. ځینې ښارونه یې لکه: کندهار، جلال آباد او خوست چې په ټیټو اولږو لوړو سیمو کې پراته دي، په اوړي کې یې اقلیم تود او په ژمي یې هوا وچه او بې واورې وي. په داسې حال کې چې د بامیان، غزني، کابل، غور او نور ښارونه چې په لوړو کې پراته دي په اوړي کې یې هوا نه سړه او نه توده بلکې معتدله وي او په ژمي کې ساړه او له واورو ډک وي.

زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي، هره ډله دې پر ژوند باندې د اقلیم د اغېزو په هکله یو له بله سره خبرې وکړي او بیا دې نورو ټولګیوالوته ووايي.

بیلګه ییزې پوښتنې:

۱– زموږ هېواد افغانستان په کومه اقلیمي سیمه کې پروت دی؟

۲– د ځینو سیمو ژمي لکه: کندهار، جلال آباد، او خوست څه ډول هوا لري؟ بیان یې کړئ.

۳– افغانستان کوم ډول اقلیم لري؟څرنګوالی یې ووایاست.

له ټولګي څخه بهر کار اوفعالیت:

زده کوونکي دې په دې هکله چې په دې وروستیو کلونو کې ولې وچکالي زموږ په هېواد کې رامنځته شوه، یو مطلب ولیکي او په ټولګي کې دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه دېرشم لوست

د افغانستان کانونه

موخه:

– د افغانستان تر ځمکې لاندې سر چېنو سره دې زده کوونکي اشنا شي.

– آیا افغانستان تر ځمکې لاندې سرچېنوله پلوه یو موړ او شتمن هېواد دی او که څنګه؟

– ویلی شئ چې په افغانستان کې د پام وړ کانونه کوم دي؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

فني	هنري او مسلکي، حرفه یي
زېرمه	ذخیره
کان	معدن
په نبنه کول	اثباتول، په ګوته کول، موخه نیول

افغانستان تر ځمکې لاندې سرچېنو له پلوه یو موړ او شتمن هېواد دی خو له ډېرو څخه یې تر اوسه پورې په سم او فني ډول ګټه نه ده اخیستل شوې.

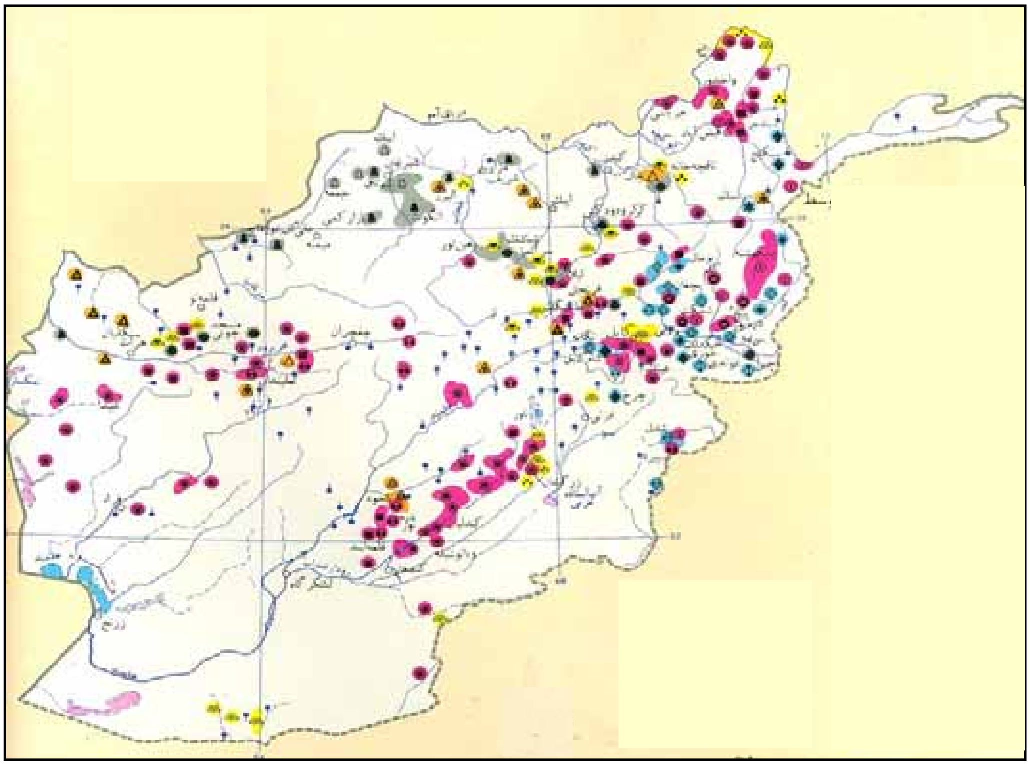

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د يادولو وړ کانو څخه ځينې دا دي: د سرو زرو، سپينو زرو، لاجـوردو، زمـردو، اوسپنې، جستو، مسو، د ډبرې سکرو، پټرولو، طبيعي ګازونو، ګوګړو، ګچو او داسې نور چې يوازې د ډبرې له سکرو، ښکلو کاڼو او مالګې څخه يې ګټه اخيستل کېږي.

د طبيعي ګاز يا ګيس زېرمې د جوزجان، هرات، فارياب او تخار په ولايتونو کې په نښه شوي دي.

د ډبرو سکاره چې په تودوخه کې ورڅخه کار اخيستل کېږي په کرکر، درهٔ صوف او اشپشته کې دي.

مالګه په تالقان او نمکسار کې لاس ته راځي. همدارنګه ښکلې ډبرې لکه: مر مر، رخام په جـاغوري، غزني، کندهار، غوربند، کابل او داسې نورو سيمو کې په ډېره اندازه پيدا کېږي. پټرول پـه هـرات، جوزجان، فارياب او کندوز کې په نښه شوي دي.

د ښاغلي ښوونکي تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو وويـشل شـي او د لاندې مطلبونو په باره کې دې سره خبرې وکړي. د خپلې ډلې نظر دې د خپل استازي په مرسته ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

- د ډبرو سکرو اهميت او ارزښت
- د مالګې اهميت او ارزښت

بېلګه ييزې پوښتنې:

۱ – نقشې ته وګورئ او ووایاست چې د ډبرو سکاره د هېواد په کومو سيمو کې پيدا کېږي؟

۲ – نقشې ته وګورئ او ووایاست چې پټرول د هېواد په کومو سيمو کې موندل کېږي؟

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۳ – ښايسته ډبرې په.................... ،..................، .... کې پيدا کېږي.

۴ – د ډبرو سکاره د هېواد په ....،...............او.................کې دي.

له ټولګي نه بهر کار او فعاليت:

زده کوونکي دې د لوېانو په مرسته په دې هکله چې ولې د هېواد ځينې کانونه تر اوسه پورې ناسپړلي پاتې دي، يو مطلب وليکئ او سبا دې په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږدېرشم لوست

د افغانستان ځنګلونه

موخې :

– د هېواد له ځنګلونو سره د زده کوونکو اشنايي.

– زده کوونکي دې د ځنګلونو له ساتلو سره مينه پيدا کړي.

– آيا کله مو له خپل ځان سره پر دې باندې فکر کړی دی چې ځنګلونه زموږ په ژوند کې څه اغېز او څه ارزښت لري؟

له نوو لغتونو سره بلد شئ

استوګنه	اوسېدنه ، ژوند کول
لوټ	چور ، چپاول
څېړۍ	بلوط
لمنځه	ارچه
زمينه	طرحه ، موضوع، متن ، هغه شی چې د هغې پر مخ نقشه رسم شي

ځنګلونه د هر هېواد له ډېرو ګټورو او ارزښت لرونکو طبيعي سرچينو څخه شمېرل کېږي. ځنګل د ځارويو او الوتونکو د بېلابېلو ډولونو لپاره د پټېدلو او استوګنې ډېر ښه او مناسب ځای وي. د ځنګل هوا سمه، معتدله، پاکه او په زړه پورې وي. ځنګل د يوې سيمې د اوبو او هوا په بدلون کې غوره اغېز لري.د يوې سيمې هوا پاکه او په زړه پورې کوي.

ځنګلونه زيات اقتصادي ارزښت هم لري چې سربېره پر مېوو يې د ځنګلونو له لرګيو څخه د ودانيو په جوړولو اوهمدارنګه په سوځولو کې هم کار اخيستل کېږي.

د افغانستان د پستې ځنګلونه د بادغيس، سرپل او سمنګان په ولايتونـــو او د څېـــړۍ او لمنځې ځنګلونه دکونړ، نورستان، پکتيا، خوست، ننګرهار، لغمان او کاپيسا په ولايتونو کې شته.په هېواد کې د وروستيو جګړو او د لرګيو د قاچاقيانو له خوا په غير قانوني توګه د هغو د غوڅولو له امله اوس ددې ځنګلونو د ونو شمېر مخ په کمېدو دی او ورځ په ورځ زموږ دغه ملي شتمنۍ لوټ کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نن د ځنګلونو او طبیعي سرچینو د ساتلو اهمیت او ارزښت هر چاته ښکاره دی. له هغو څخـــه په سمې ګټې اخیستنې سره کولی شو چې د اقتصادي پر مختیاوو زمینه په ځانګړې توګه د لرګیـــو او کاغذ جوړولو په صنعت کې برابره کړو. د ځنګلونو ساتنه زموږ د ټولو دنده ده.

زده کوونکي دې د ښاغلي ښوونکي تر نظر لاندې په څو ډلو وویشل شي.
هره ډله دې د لوست غوره مطلبونه په لنډه توګه په ټولګي کې بیان کړي.

بیلګه ییزې پوښتنې:

۱. ځنګلونه د یوې سیمې پر اوبو او هوا باندې څه اغېز لري؟
۲. کوم لاملونه زموږ د هېواد د ځنګلونو د له منځه تللو سبب ګرځي؟
۳. د ځنګلونو ساتنه دچا دنده ده؟
۴. ځنګلونه څه ډول اقتصادي سرچینې دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:
زده کوونکي دې د خپلو لویانو په مرسته د ځنګلونو د ګټو او ارزښت په هکله یو مطلب ولیکي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵– سوله او بشري حقونه

اووه دېرشم لوست — سوله او ژوندون

موخې:

- زده کوونکي دې د سولې له مفهوم سره ښه ناڅه اشنا شي.
- زده کوونکي دې د سولې او جگړې تر منځ توپير وکړای شي.
- زده کوونکي دې له سولې او هوساينې سره مينه پيدا کړي.

۱– سوله څه ته وايي؟
۲– سوله څه گټه لري؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شي

گواښ	تهديد
بشپړ	پوره ، مکمل، ټول
تلفات	له منځه تلل، مړه کېدل
غميزه	لوی مصيبت ، ناوړه او لويه بده پيښه

سوله له هغې فضا څخه عبارت ده چې په هغې کې انسان له هېڅ لوري څخه تر گواښ لاندې نه وي او يا د کوم خطر احساس ونه کړي. په سوله ييزه فضا کې انسان کولای شي ډېر ښه فکر وکړي، زيات او ښه کار وکړي، زياته زده کړه وکړي او په پای کې ډېر ښه ژوند ولري.

يوازې انسانان نه بلکې ځاروي هم سولې ته اړتيا لري.

زموږ په گران هېواد افغانستان کې چې څو کاله ويجاړوونکې جگړه روانه وه، نه يوازې زيات مالي زيانونه يې ورسول، بلکې زيات ځاني تلفات او زيانونه يې هم درلودل. له نيکه مرغه د جرمني د بن د ښار موافقه ليک دغه اوږده غميزه پای ته ورسوله او بيا يې د نوي سوله ييز ژوند پيلېدل زموږ د گران هېواد د رنځېدلو خلکو په برخه کړل چې وکړای شي له خپلو انساني حقونو څخه برخمن شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو وویشل شي. د هرې ډلې استازی دې له خپلې ډلې سره تر خبرو اترو وروسته د لاندې مطلبونو په هکله وغږیږي او نور دې په غور سره غوږ کېږدي.

- د سولې ښېګڼې
- دجګړې زیانونه

بېلګه ییزې پوښتنې:

- څه وخت کولای شو خپلې زده کړې په ښه توګه پر مخ بوځو؟
- سوله زموږ په ژوندانه کې څه ارزښت لري؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

د سولې له ټینګېدو څخه وروسته ستاسې په سیمه کې کوم شیان جوړ او څه ډول کارونه تر سره شوي دي؟ یو مطلب پرې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته دېرشم لوست

سوله څه ډول ټینګولای شو

موخه:

- زده کوونکي باید وپوهیږي چې د سولې د منځته راتلو شرایط څه ډول تیار او برابریږي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ

اړین	ضروري
عدالت	نیاو، انصاف
وسیله	سبب، واسطه
خوندي	ساتلی، محفوظ
تجاوز	تیری

۱ – کوم دولتونه زیات پایښت کولای شي؟

۲ – د همیشنۍ سولې د ټینګښت وسیلې اوشرطونه کوم دي؟

سوله او هوسایي د هر انسان د ژوندانه لپاره یو اړین او ضروري کار دی، ځکه چې له همېشنۍ او دوامداره سولې پرته ټولنه پر مختګ او ترقي نه شي کولی.

لاندې ټکي د سولې له پایښت سره زیاته مرسته کولای شي:

- په ټولنه کې د عدالت شتون او موجودیت د همېشنۍ سولې د ټینګښت لپاره ښه وسیله شمېرل کېږي.
- دا تجربه شوې ده کومو دولتونو چې عدالت ټینګ او تامین کړی دی، زیات پایښت یې کړی دی. هغو دولتونو چې ظلم او زور ته مخه کړې ده، ژر له منځه تللي دي.
- د یو داسې نظام شتون چې وکړای شي له کوم توپیر او امتیاز څخه پرته د هېواد د ټولو اوسیدونکو حقونه خوندي وساتي، قوانین پر ټولو باندې یو شان پلې کړای شي او د کار د کار اهل ته وسپاري.
- هر څوک باید خپل او د نورو حقونه وپیژني او د نورو پر حقونو باندې تیری او تجاوز ونه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو وویشل شي. د لاندې مطلبونو په هکله دې په خپل منځ کې مشوره سره وکړي او وروسته دې د هرې ډلې استازی د خپلې اړوندې ډلې نظر په ټولګي کې ووايي.

- عدالت
- ظلم

بېلګه ییزې پوښتنې:

- لاندې اصطلاحګانې تعریف کړئ؟
  عدالت، نظام
- که چېرې کار د کار اهل ته وسپارل شي، څه ګټه لري؟
- ظلم او بې عدالتي څه ډول پایلې لري؟ په دې هکله په لنډه توګه څرګندونې وکړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د خپلو مشرانو په مرسته د سولې په هکله یو مطلب ولیکئ او په ټولګي کې يې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهه دېرشم لوست

بشري حقونه

موخې:

- زده کوونکي دې د بشري حقونو له مفهوم سره څه نا څه اشنا شي.
- زده کوونکي دې خپل او د نورو حقونه يو له بله شخه توپير کړای شي.
- زده کوونکي دې د بشري حقونو درناوی وکړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره اشنا شئ.

درناوی	احترام
تميز	فرق او بېلول
خصوصيات	ځانگړني
جوخت	پيوست، يوځای
سوغات	تحفه

۱– بشري حقونه څه شی دي؟

۲– د بشري حقونو ځانگړنې په څه کې دي؟

بشري حقونه له ټولو هغو حقونو څخه عبارت دي چې په انسان پورې د هغه د انسانيت په خاطر اړه پيدا کوي.

د بشري حقونو قانون د استوگنې، ژبې، مذهب، قوم او نژاد په پام کې له نېولو پرته د يو انسان حقونه خوندي کوي او ساتي يې.

که د بشريت د پيدايښت له نظره ورته وگورو ټول انسانان آزاد نړۍ ته راغلي او مساوي او برابر حقونه لري. انسان له حقونو او حقونه له انسان پرته اصلاً هېڅ معنا نه لري. لـه دې کبلـه بـشري حقونه له انسان سره جوخت منځ ته راغلي دي او د خدای (ج) سوغات دی.

د ملگرو ملتونو د بشر د حقونو په اعلاميه کې چې يو نړيوال ارزښت لري د نـړۍ ټـول افـراد د بشري حقونو په منلو مکلف گڼل شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي د ننه
ډله ییز فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي. وروسته دې د هرې ډلې استازی د لاندې مطلب په اړوند وغږېږي او ښوونکی صاحب دې د دوی نظر اصلاح او بشپړ کړي.

د انسانانو حقونه

بېلګه ییزې پوښتنې:

– حق څه شی دی؟
– بشري حقونه کوم دي؟
– آیا د قومي، ژبني، مذهبي او سیمه ییزو اړیکو له مخې کولی شو یو څوک له بل چا څخه ښه او اوچت وشمېرو؟
– انساني حقونه څه وخت منځ ته راغلي دي او چا هغه بشر ته ورکړي دي؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

د لویانو په مرسته په دې هکله چې تاسې په ټولنه کې څه حقونه لرئ، یو مطلب ولیکئ او په ټولګي کې یې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلوېښتم لوست

یو انسان کوم حقونه لري؟

موخې:

- زده کوونکي دې له خپلو او د نورو له حقونو سره څه نا څه اشنا شي.
- زده کوونکي دې د نورو د حقونو درناوی وکړي.

۱- انسان کوم حقونه لري؟

۲- مورږ مسلمانان یو پر بل باندې څه حق لرو؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره اشنا شئ.

هڅه	سعی ، کوشش
دنده	وظیفه
سپکې سپورې	بدې، ترخې، نا مناسبه خبرې او کنځل
ډاگي	پسته رسان

د قرآن شریف او د بشري حقونو له نړیوالې اعلامیې سره سم که څه هم د یو انسان حقونه زیات دي خو له دې سره سره کولای شو د هغو له ډلې څخه په لاندې ډول په ساده او آسانه توگه یې د یو شمېر یادونه وکړو:

- **مساوات**: د حقونو له پلوه ټول انسانان یو تر بله سره مساوي او برابر دي. هېڅوک ددې حق نه لري چې د ژبې، مذهب، سیمې، او داسې نورو له مخې یو پر بل باندې بنه وبلل شي. مورږ مسلمانان نه یوازې یو تر بله سره ورونه یو بلکې یو تر بله سره په خلقت کې برابر هم یو.
- **د ژوندانه حق:** د ژوندانه حق د خدای تعالی (ج) ورکړه ده. ټول انسانان باید د خپل ځان او نورو د ژوند کولو د حق په ساتلو کې هڅه او درناوی وکړي. ځکه دغه زمورږ د ټولو انساني دنده ده. لکه څرنگه چې خپل ژوند راباندې گران دی د نورو ژوندانه ته هم باید په درنه او د قدر په سترگه وگورو او د نورو ژوندانه ته زیان و نه رسوو.
- **د آزادۍ حق**: آزادي او د هر چا د ځان خوندیتوب د هر انسان حق دی چې باید د هغې درناوی وکړو. هر هغه څه چې خپل ځان ته یې خوښوو، نورو ته یې هم خوښ کړو او حق نه لرو چې د نورو آزادۍ ته زیان ورسوو.
- **د بیان آزادي**: هر انسان حق لري هغه څه چې غواړي په ژبه یې ووایي خو داسې نه چې د نورو په تاوان وي او د نورو حقونه تر پښو لاندې کړي. د بېلگې په توگه مورږ حق نه لرو بل چاته سپکې سپورې ووایو.
- **د کسب او کار د ټاکلو آزادي:** هر څوک حق لري له خپل استعداد او غوښتنې سره سم کسب او کار ځانته وټاکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

• **د مالکیت حق:** هر څوک د مالکیت حق لري او ددې حق لري چې کور، موټر، مځکــه او داسې نور ولري. موږ مسلمانان باید د نورو د ملکیت درناوی وکړو او د بل چا پر مال بانـــدې تېری ونه کړو.

• **د زده کړې حق:** هر څوک حق لري چې زده کړه وکړي. په ښوونځیو او پوهنتونونو کـــې خپلـــو زده کړوته دوام ورکړي.

• **د پاک چاپېریال د لرلو حق:** هرڅوک حق لري چې په یو پاک او صاف چاپېریال کې ژوند وکړي. حکومت باید په دې هکله له خلکو سره مرسته وکړي.

• **د ګرځېدو او مېشته کېدو حق:** هر څوک کولی شي چې پخپل هېـــواد کـــې پـــه آزاد ډول وګرځي او استوګنه غوره کړي. تاسې کولای شئ په افغانستان کې هر چېرې چـــې وغـــواړئ، ولاړشئ او هر ځای چې وغواړئ واوسیږئ او د نړۍ هر ګوټ ته مسافرت وکړئ.

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي او وروسته دې د هرې ډلې استازی د لاندې موضوعګانو په هکله وغږېږي.

- آیا ډاکټر یا نور دولتي مامورین د دې حق لري چې ستاسې لیک خلاص کړي؟
- آیا سپکې سپورې ویل د بیان آزادي ده؟

بیلګه ییزې پوښتنې:

– که چېرې یوه فابریکه د ښځو اوبه ناولې کړي، کولی شو د هغې فعالیت بند کړو؟ څرنګه؟

– پولیس څه وخت کولی شي تاسې تلاشي کړي یا مو ولټوي؟

– آیا حکومت ستاسې پاسپورت اخیستی شي؟ ولې؟

–آیا ترافیک ستاسې موټر د تېریدونکو د تېریدو په خاطر درولی شي؟

– د انسان د حقونو نومونه واخلئ.

– آیا د روغتیا وزارت له خوا ګومارل شوي کسان د ناروغۍ د خپرېدو په وخت کې ددې حق لري چې کوچنیان واکسین کړي؟

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library